

PRIJS f 0.60

Terug
uit de
Hel van
Buchenwald

door
K.R. van Staal
Gevangene N° 22046
Concentratiekamp
Buchenwald

Mei 1945

DE *Hel* VAN
Buchenwald

DOOR

K. R. VAN STAAL

Copyright bij den schrijver

Uitgave: „Nieuwe Wieken“, Lutmastraat 167, Amsterdam-Z.

Het concentratiekamp „Buchenwald" ligt tusschen Erfurt en Weimar in Thüringen. Het is in gebruik sinds 1937. Gevangenen hebben het gebouwd, het kamp, de officierswoningen en de kazernes buiten het kamp en zij hebben de wegen naar en van het kamp aangelegd. Niet die in het kamp; dat zijn klei- of modderwegen, al naar de natuur bepaalt.

Het kamp is berekend op het onderbrengen van 8000 gevangenen en voor de verzorging van dit aantal zijn ook het ziekenhuis en de keukens ingericht. Geleidelijk is de bevolking van het kamp uitgebreid, niet de inrichting. Begin '43 h rbergde „Buchenwald" 30.000 en in April '45 48.000 mannelijke gevangenen.

Het groote kamp bestaat uit 50 „Blocks". Een „Block" is een steenen gebouw van twee verdiepingen. Het heeft vier vleugels, ieder met een groote woonzaal en een slaapzaal. De laatste is berekend op 150 man. Wij woonden er met 200 à 250 man in.

Geen gevangene komt in dit groote kamp zonder het „Quarantaine-kamp" te passeeren. Hier brengen de frisch aangevoerde ladingen gevangenen den eersten tijd door, maar ook de wrakken, die van andere kampen of van de werkcommando's worden aangevoerd. Sommigen passeeren dit Quarantaine-kamp zes of zeven keer.

Het Quarantaine-kamp bestaat uit tien houten gebouwen van één verdieping, ongetrokken om een groote open vlakte. Er zijn geen tafels of stoelen. Langs de zijanten bevinden zich slaapbritsen. Elke woonruimte is hier berekend op 600 man, die het dan krap genoeg hebben; het laatste jaar werden er hier 1400 tot zelfs 1800 man in samengeperst, gezonden en zieken, half-dooden en stervenden. Voor overbevolking is natuurlijk op de britsen geen plaats genoeg; elke vierkante centimeter van de vloer wordt als slaapgelegenheid gebruikt.

In het Quarantaine-kamp blijven de gevangenen eenige maanden. Van hieruit gaan sommigen naar het groote kamp „Buchenwald", de meerderheid wordt op transport gesteld naar de „buiten-commando's".

Wie tot de Hel van Buchenwald wordt toegelaten, behoort tot de.... gelukkigen. De buiten-commando's zijn erger.

Mijn ervaringen strekken zich uit over 1944 en 1945. Met andere Hollanders ben ik uit Nederlandsche gevangenschap naar Buchenwald vervoerd.

In totaal zullen er een 900 Nederlanders geweest zijn. Meer dan de helft hebben de barbaren vermoord.

De Duitschers hebben eigen kazernes buiten de afsluiting van het kamp. Het zijn goed-ingerichte gebouwen, waarin een 3000 man S.S.-troepen zijn ondergebracht. De hier gelegerde troepen zijn in opleiding voor het Oostfront en dienen tegelijk om het kamp te bewaken.

De 50 „Blocks" en de 10 Quarantaine-barakken en de 60 werk-com-

mando's (die er elken dag op uittrekken, om werk te doen buiten het kamp) staan onder toezicht van een S.S.-man, meestal een „Scharführer", een onderofficier; de groote commando's worden door een officier geleid. Er zijn dus een 150 à 200 S.S.-mannen, die geregeld dienst doen in het kamp.

De S.S. is troef.

De S.S.-Führer regelen de werkzaamheden met de Capo's (gevangenen-voormannen), die ook tijdens het werk toezicht houden.

In de Blocks was het in mijn tijd uit te houden. Vóór 1943 maakte men het den gevangenen ook hier tot een hel. Om 4 uur opstaan en om 5 uur bedden model opmaken. De bedden moesten in een onberispelijk rechte lijn staan. Wie deze verbrak, kreeg er 's avonds van langs en had als extra-straf zijn bed eenige keeren over te maken. 's Zondags inspectie over schoenen en kleeën. Menigeen heeft bloed gezweet, als het den dag tevoren had geregend en zijn voddige broek en jas dik onder de modder zaten.

Op de appèlplaatsen waren de Heeren van de S.S. steeds aanwezig. Een enkele gedroeg zich daar behoorlijk. De meesten gingen rond — tot zelfs de laatste weken — met het air van „wir Sieger".

Indien een gevangene zoo'n S.S.-individu in het kamp tegenkwam, dan moest zijn muts met een ruk van het hoofd en met het hoofd recht vooruit — want het was ons, verworpelingen, niet geoorloofd deze moffen-goden te aanschouwen — de handen op de naden van de broek, dienden wij het tuig met zes passen gestrekte beenen loopen te passeeren.

De „Binnenleiding" wordt geheel aan de gevangenen overgelaten, ook b.v. de kamp-politie en de brandweer; de afdeeling huishoudelijke diensten, zooals ziekenhuis, kleedingmagazijn, magazijn voor uitrustingsstukken, kleermakerij, schoenmakerij, posterijen, enz. staan alle onder leiding van afzonderlijke Schar- of Sturmführer. Dit geldt voor alle werk-commando's.

Boven de Blockleiding en werk-commando's, belast met de leiding over het geheele kamp (natuurlijk niet boven de Deutsche leiding) staan de Kamp-Oudsten 1, 2 en 3. De woonblokken staan onder een blokchef, bijgestaan door een aantal kamerwachten, politieke gevangenen, allen Rijksduitschers, voor het overgrootste deel oud-gedienden, communisten met meer dan tien jaar training in kampdiscipline. Onder de kamerwachten bevinden zich ook velen, die later aangekomen zijn, waarbij ook een paar Hollanders.

De verhouding van de gevangenen tot deze met leiding en toezicht belaste mede-gevangenen is vaak goed, in een aantal gevallen ook onbe-

vredigend tot heel slecht. Ik onthoud me hier van mededeeling van verdere bijzonderheden over deze verhouding, doch om te illustreeren, hoever de misdragingen van met leiding belaste gevangenen soms ging; memoreer ik, dat het wel is voorgekomen, dat ze om hun misdragingen tegen gevangenen moesten worden koudgemaakt.

Een verstandig en beheerscht gevangene zorgde ervoor, dat hij met zijn Block-Oudste-Capo, voormannen en kamerwachts — trouwens met iederen gevangene die wat te zeggen had — op goeden voet bleef. Zij toch waren belast met de verdeling van het eten, de verzorging der slaapzalen en het vergeven van baantjes binnen het blok, waardoor men verschoond kon blijven van uitzending met het werk-commando.

De aankomst en de ontvangst.

Wie de poort van Buchenwald binnenkomt, wordt het eerst tot het Desinfecteer-gebouw toegelaten.

Hier moet de gevangene zich geheel ontkleeden en zijn kleeren plus koffers en andere bezittingen afgeven. De meerderheid ziet daar nooit meer iets van terug. Bij onze bevrijding werd ons meegedeeld, dat alle bezittingen reeds lang verdwenen waren, zoodat we de terugtocht naar het vaderland moesten aanvaarden in onze oude kampplunje.

De ontkleede gevangene wordt volledig kaalgeknipt en daarna in een grooten bak gedompeld met iets, dat desinfecteerstof heet en waarin de vele honderden, die hem zijn voorgegaan, hun sporen hebben achtergelaten: het bad is als roetwater. Daarna wordt de vuiligheid met een scherp vocht afgespoten. De aldus gereinigde gevangene wordt naakt over een binnenplaats naar het kleedlokaal gevoerd. In plaats van zijn eigen degelijk en warm ondergoed en zijn behoorlijk costuum krijgt hij hier een gedragen hemd zonder knopen, een oude broek, een havelooze jas en een paar gebruikte houten sloffen.

Binnen den tijd van een uur, nadat ik de poort van Buchenwald was gepasseerd met eenige honderden behoorlijk gekleede burgers, bevond ik me in bedelaarscostuum temidden van een paar honderd griezelige paupers.

De eerste verblijfplaats.

Wij werden opgenomen in de zoogenaamde Quarantaine-barakken. De slaapbritsen hier zouden voor drie, en stellig voor vier menschen te smal zijn. Wij werden er met tien man op de twee slappe stroozakken ondergebracht; vijf man moesten slapen met het hoofd rechts en vijf man met het hoofd links van den bak. Elken nacht op een harde ligplaats doorbrengen, met links en rechts van den neus de voeten van een mede-

gevangene behoort niet tot de minste van de kwellingen van het kamp-leven.

Geen nacht ging er voorbij, of er moest er wel een naar het toilet, wat haast niet mogelijk was zonder de anderen bij vertrek en terugkeer te wekken.

De dagelijksche poging om den deken van ongedierte te zuiveren, was ook, nadat de handigheid was aangeleerd om 70 of 80 vlooiën te vangen, zonder veel effect. In de Quarantaine-barakken krioelde het van vlooiën en luizen.

Voor de acht Quarantaine-barakken, waarin aanvankelijk 7000 menschen huisden, later 14.000, was één groot toilet gebouwd, zijnde een cementen bak, die soms door 400 man tegelijk werd gebruikt. Ook in den winter, bij barre koude in het stikdonker, moesten zieken op den tast hun weg zoeken om dezen gemeenschappelijken bak te bereiken. Geen weg leidde erheen, bij regen of sneeuw waadde men in het donker door een modderpoel.

Gedurende de eerste twaalf dagen krijgt de gevangene in de Quarantaine-barak om de twee dagen een injectie, die hem moet beschermen tegen roodvonk, typhus en andere besmettelijke ziekten. Daartoe moet hij zich in het blok ontkleeden. Als allen geholpen zijn, wordt hij naar het woonblok teruggevoerd om zich aan te kleeden. Weer of geen weer, verblijft de gevangene korten of langen tijd met ontbloot bovenlijf in de open lucht, zoodat menigeen, om de typhus te ontloopen, een even moorddadige longontsteking opdeed.

In de Quarantaine-barakken.

Het eten is er even slecht als in het groote kamp. Bij mijn aankomst in 1944 kregen wij 400 gram brood per dag, in 1945 was het rantsoen 250 gram plus een liter watersoep, waarin soms eenig groen, boombladeren e.d. werden meegekookt, terwijl twee keer per week slechte aardappelen, ongeschild, werden verstrekt.

Brood en soep werden tezamen uitgedeeld en onmiddellijk opgegeten. Dit is het eenige doeltreffende middel gebleken om diefstal van het eten te voorkomen. Het had het nadeel, dat men een te groot deel van den dag honger moet lijden.

Gegeten wordt op de slaapbritsen of zittende op den grond. Tafels en banken ontbreken. Veel erger dan dit ongerief is de stank, die in de eetzaal alle etensgeur overheerscht. In den aanvang is de bedorven lucht van een 800 menschen in een zaal (later 1600 l) niet te harden. Het is een der weinige dingen waaraan het haast onmogelijk is te wennen.

De gevangenen, die worden binnengebracht, zijn voor een groot deel menschen, die in de kwikmijnen, de gips- of zoutmijnen of bij den onder-

grondschen tunnelbouw hebben gewerkt. Hoe zij eruit zien, kan men zich misschien voorstellen, als ik meedeel, dat zij op het rantsoen, dat ook in Buchenwald wordt verstrekt, 12 tot 14 uren per dag hebben moeten werken, velen zonder ooit daglicht te zien. De meesten waren ziek, weerstandsvermogen had er bijna geen meer en een aantal, lijdende aan hongeroedeem, waterbeenen, doorval-dysenterie of longaandoening, kwam alleen om te sterven.

Er ging letterlijk geen dag voorbij, of er werden dooden uit de barakken naar buiten gedragen en het laatste jaar steeg hun aantal door den toenemenden toevoer van retour-transporten voortdurend.

De sterfte.

In Januari 1945 was het bar koud en er lag veel sneeuw. Onder deze ongunstigst denkbare omstandigheden kwam er een transport binnen uit Auswitz, hoofdzakelijk joden, waaronder ook enkele Nederlanders. Het transport was vierduizend man groot. De menschen hadden acht dagen geloopt en vier dagen per spoor gereisd, d.w.z. in veewagens, van boven open, de zijanten bestaande uit schotten met open retsen. Gedurende eenige dagen was hun geen voeding verstrekt en geen of zeer weinig drinken. Er heerschte een vorst van 12 à 14 graden. Dat er onder deze omstandigheden niet meer dan 800 dooden uit de veewagens werden gedragen, bewijst wel, hoe taai de mensch is. Vaak waren de dooden aan elkaar gevoren. Zij moesten losgebroken worden, vóór zij naar het crematorium konden worden vervoerd.

Van de 3200 overlevenden hadden er 1500 bevroren ledematen. Eenige honderden stierven, toen zij aan het warme water in de desinfectie-afdeeling werden blootgesteld. Vele anderen vonden binnen eenige dagen op den vloer van het Quarantaine-kamp den dood.

In Januari 1945 werden in Buchenwald en de tot het kamp behorende buiten-commando's 5800 dooden geregistreerd, in Februari 4700. Tot 1 April 1945 zijn er in totaal 51.000 menschen in Buchenwald en omgeving tengevolge van ontberingen en mishandelingen overleden. Daar komt bij het groot aantal dergenen, die de laatste dagen vóór onze bevrijding op de misdadig ondernomen transporten zijn doodgegaan. Maar daar leest U nog nader over.

In het groote kamp.

Wie de Quarantaine-ellende overleeft, gaat of naar het groote kamp, of op transport. De meeste transporten zijn bijzonder slecht. Alleen de allersterksten overleven het.

Het eigenlijke kamp — Buchenwald — is beter, ook beter dan de Quarantaine-barakken. In de woonblokken slaapt men niet op den vloer of

met tien man op een brits, maar in ledikanten, in den regel met twee man op een stroozak. Wat wel geen pretje is, maar na alle ongerief, waarmee men heeft kennism gemaakt, telt het nauwelijks mee.

In de woonblokken zijn tafels en banken, zoodat een groot deel van de kampbewoners zittend kan eten.

Het laatste jaar waren ook deze woonblokken overvol, ook overvol met luizen en vlooiën en heerschte over het algemeen een zeer slechte stemming onder de gevangenen. Ik teeken hierbij aan, dat er natuurlijk uitzonderingen op den regel zijn. Ik zelf beschikte, wegens een, inmiddels hersteld, beenmankement over een eigen stroozak. Door hulp van eenige vrienden, die zelf al vier jaren van huis waren, ben ik van den aanvang af er zoo goed mogelijk doorheen geholpen. Mede daardoor bleef mij ook „transport” bespaard en had ik al spoedig betere kleeding, wat een mensch ook meer fit maakt. Ik ben er — dank zij deze vrienden — goed doorheen gekomen.

De werk-commando's.

De gevangenen in Buchenwald moeten natuurlijk werken. Zij worden tewerkgesteld in het kamp zelf of in de bedrijven, waarvan er vele tot de oorlogsindustrie behoorden, o.m. voor het maken van onderdeelen voor de V.1, het maken van munitiewagens, geweren, onderdeelen van pantservuisten, enz. Verder zijn er omvangrijke auto-reparatiebedrijven. Het slechtst is het werken in de steengroeven. Hier zijn in den loop der jaren duizenden gevangenen door het zware werk en de mishandelingen van de S.S. vermoord.

In het kamp is een groote varkensmesterij, natuurlijk ten behoeve van de S.S.-keukens. De stallen worden ook gebruikt om Russische krijgsgevangenen met nekschoten af te maken.

In de maanden vóór de bevrijding konden de zieken, die er behoefte aan hadden, geen dieetkost krijgen. Maar toen wij de S.S.-bewaking hadden opgeruimd, vonden wij in het magazijn van de varkensmesterij 60 balen havermost om de zwijnen te mesten.

Buchenwald verheugde zich in het bezit van een moes- en een bloementuin. Hier werden de gevangenen onder toezicht van de S.S. letterlijk afgebeuld. Zoo moesten zij met twee man zware bakken mest in den loopas versjouwen. Op dit commando heeft de S.S. er bijzonder hard op losgeranseld. Veel Hollanders, als contractbrekers uit Amersfoort naar Buchenwald vervoerd, zijn in deze „Gärtnerei” onder den zweep en de hakken van de S.S.-schavuiten of van den voorman (zelf gevangene) zwaar mishandeld.

Ik zie nog voor mij, hoe een maand of zes geleden een Hollander van de

„Gärtnerei“ het kamp weer werd binnengesleept, die, nadat hij even had stilgestaan, zoo met den gummiknuppel was bewerkt, dat een paar van zijn ribben ernstig beschadigd waren.

Een helle-bedrijf is ook de spoorwegaanleg. Hierbij werden de gevangenen van 's morgens zes tot 's avonds half zes voortgejaagd. Schop en houweel mochten geen oogenblik rust hebben. Dan waren er ook nog de bouw-commando's, ook belast met het opruimen van puinhoopen. Lichter werk vonden de gevangenen in de kleermakerij, schoenmakerij, kousenstopperij en bij het houtspikkel-commando.

Tot de zware commando's moesten ook de keukendiensten gerekend worden. De voedselvoorziening voor 48.000 man, hoe klein de porties ook waren, vergde heel wat van het personeel.

Dit was zeer in het bijzonder ook het geval in het ziekenhuis-bedrijf. Van wie hier als artsen, verplegers of zaalknechten diensten hadden te verrichten, werd meer dan het uiterste gevergd. Zij hebben zich, zooover mij bekend zonder uitzondering, volkomen aan hun taak gegeven.

Lichte gevallen van ziekte kregen zij niet te behandelen. Gedurende het laatste jaar werd niemand met minder dan 39,5 graden koorts opgenomen.

De arbeidsbeurs.

Het kamp Buchenwald had een arbeidsbeurs, die er zijn mocht. Alle 120.000 gevangenen, die het kamp gepasseerd zijn, vindt men in de werkregisters van dit „Commando“ genoteerd.

Het was hard werken bij deze administratie. Werd b.v. om 1 uur door den „leider van dienst“ uitgeroepen, dat 2000 man voor transport zoo en zoo om 5 uur moesten afmarcheeren, dan was het zaak, vóór dien de lijsten met de namen dezer 2000 man samen te stellen, en te zorgen, dat ze gekeurd werden en zoo mogelijk voorzien van werkkleeren.

Nu waren dit spoedgevallen, die echter den laatsten tijd herhaaldelijk voorkwamen. Maar ook het samenstellen van transporten, die pas dagen later zouden vertrekken, vereischte heele dagen hard werken.

Niemand wilde graag op transport. Wie voor een „doodentransport“ was aangewezen, d.w.z. ingedeeld werd bij een werkcommando, waarvan de meesten na eenige maanden of een paar jaar door uitputting den dood zouden vinden, deed zijn uiterste best om er af te komen en wat hij aan kruiwagens had, werd in beweging gezet om den naam afgevoerd te krijgen. Van ongestoord doorwerken was onder deze omstandigheid bij de administratie geen sprake.

De arbeidsbeurs was er ook verantwoordelijk voor, dat alle gevangenen, behalve de zieken, bij het één of ander tewerkgesteld waren. De contrôle

hierop was zóó scherp, dat men meestal na één dag spijbelen na het verlaten van de ziekenbarak reeds een oproep ontving om bij de arbeidsbeurs te verschijnen.

Tegen de vindingrijkheid van gevangenen is tenslotte niets bestand. Het lukte dus een aantal om door de mazen van het net heen te glijpen. Maar de S.S. heeft ook heel wat stokslagen uitgedeeld aan degenen, die er op betrappt werden.

Dat het straf-risico in het algemeen niet gering was, en dit geldt voor alle soorten overtredingen, was te wijten aan de Capo's, met toezicht belaste medegevangenen. Hieronder bevonden zich een aantal brave kerels, maar ook niet weinig ellendelingen.

Wie een tijdlang onder S.S.-leiding werkt en bang is voor zijn eigen hachje, degenereert vroeg of laat tot een Nazi-wezen.

De schrijfkamer.

Deze dienst, die als alle andere werk-commando's onder oppertoezicht van een S.S.-Führer door gevangenen wordt bestuurd, heeft een talrijk personeel, dat zich dag in dag uit met niets anders bezig houdt dan met den inhoud van een reusachtigen kaartenbak. Hier worden de 120.000 geadministreerd. Dank zij deze administratie is het door een greep in den bak binnen een paar seconden mogelijk vast te stellen, in welk Block een gevangene is ingedeeld, bij welk commando hij werkt, met welk transport hij is uitgegaan, wie een verbod heeft pakketten of brieven te ontvangen, wie bij zijn aflevering in Buchenwald een extra-bemerking heeft meegemaakt om hem het 'even wat zwaarder te maken, van wie of waar Buchenwald dit gevangene-nummer heeft betrokken, in welk land, stad of dorp het vroeger domicilie had en nog een aantal bijzonderheden, waar zelfs een ambtenaar van den Burgerlijken Stand in het vaderland geen weet van heeft.

De brandweer.

Deze dienst omvatte uitsluitend gevangenen, die in uniform, voorzien van uitstekend materiaal, hun diensten verrichtten.

De brandweerlieden, waaronder ook een paar Hollanders waren, maken een loeiend cursus door, waar zij het vak grondig leeren. Zij kunnen zich met de beste vaklui in Holland meten. Hun dienst en hun training is zwaar. De S.S. vorderde ook hier het uiterste van wat een mensch geven kan. Maar daardoor zijn het ook geharde brandwachts geworden. Zij deden wat geen regel was bij de tewerkgestelden in Buchenwald — hun dienst met een wijding, want wat zij deden was in het belang van hun medegevangenen.

De kamppolitie.

De leden van het politiecorps werden uit de gevangenen van alle nationaliteit gerecruteerd. Er waren dus ook Hollanders bij. De taak van de kamppolitie is het uitoefenen van contrôle in het kamp, het verrichten van nachtwachtdienst en bewakingsdiensten bij het vervoeren van levensmiddelen en het houden van toezicht in het algemeen.

In Februari 1945 kregen wij een transport uitgehongerde mensen, bij wie alle remmen lossloegen, zoodra zij eten zagen. Als de eetketels in hun barak werden binnengedragen, bestormden zij de met de uitdeeling belaste kamerwachten. Er werd geslagen en menigeen geraakte onder den voet. Ook de kamerwachten, die toch in den regel voor geen klein geruchtje vervaard waren. De sterksten kregen daardoor kans een dubbele of een drievoudige portie te bemachtigen en vele honderden kregen in het geheel niets.

De langdurige hongerellende had deze mensen tot beesten gemaakt. Het was noodig de kamppolitie in te schakelen en deze ranselde — hier kon het niet anders — met gummiknuppels de van honger uitzinnig geworden gevangenen weer in het menscheijk gareel.

Na een paar dagen was de distributie hier weer volkomen geordend.

De geschikte elementen onder de kamppolitie hielpen de jongens, die rust noodig hadden, spijbelen door hen 's morgens van de appelplaats naar de woonblokken te voeren.

Hoe stram de discipline ook werd gehandhaafd, meestal werd toch in de eerste plaats met de belangen van de kameraden-gevangenen rekening gehouden.

De politieke afdeling.

Bij de politieke afdeling kwamen alle stukken binnen, die de diverse Gestapo-Bureaux in Europa omtrent de gevangenen verzamelden. Bij de aankomst in het kamp werden deze dokumenten door de begeleiders aan de politieke instantie overhandigd.

Ook in deze geheime afdeling werkten gevangenen; wel was hier de bezetting met S.S.-lieden talrijker.

De voorman-gevangene was een Hollander, een fijne kerel, die tezamen met eenige landgenooten aan talrijke gevangenen uitstekende diensten heeft bewezen.

Het gebeurde tal van keeren, dat een speciale instructie voor de behandeling van een gevangene door de Gestapo gegeven, tijdig kon worden weggewerkt, door ze verkeerd af te leggen.

Ook was het meer dan eens noodzakelijk om na te gaan, of wij in onze eigen rijen verkeerde elementen hadden, wat alleen op de stukken in de politieke afdeling was na te zien, en ook trouw werd nagezien. Kame-

raden, die tot andere naties behoorden, bewezen de hunnen dezelfde diensten.

Meer dan eens is het gelukt op de politieke afdeeling van een joodschen gevangene, die er bedenkelijk aan toe was, een Christen te maken. Wat hem niet zelden het leven heeft gered.

De vertrouwensmannen van de verschillende naties werden door hun menschen uit dit commando op de hoogte gebracht van maatregelen, die de S.S. in overweging had. Daardoor werd het vaak mogelijk tijdig een tegenactie op touw te zetten.

De politieke afdeeling is er tenslotte meer ten bate van de gevangenen, dan van de S.S. geweest. Wat nooit in de bedoeling kan hebben gelegen.

De nationaliteiten.

Buchenwald kreeg zijn slachtoffers aangevoerd uit een aantal landen: Rusland, Polen, Noorwegen, vooral studenten uit Tsjecho-Slowakije, Duitschland, Frankrijk, Luxemburg, Italië, België, Spanje en Nederland. Al naar het land van herkomst dragen de gevangenen een letter bij hun nummer. De Nederlanders droegen dus de letter N. De politieke gevangenen kregen deze letter op een rooden driehoek gedrukt, met uitzondering van de Jehova-getuigen, waaronder ook Hollanders, die de Duitschers Bijbelvorschers noemden en met een paarsen driehoek kenmerkten.

Deze sekte was op grond van haar geloof tegenstandster van het Nationaal-Socialisme en haar aanhangers getuigden hiervan ondanks verbod en straffen. O.a. zonden zij persoonlijk een gemeenschappelijk openstellen brief aan Hitler, waarin zij, op grond van bijbelteksten voorspelden, dat Duitschland onder zijn Führung den ondergang tegemoet ging en Hitler op de puinhoopen zou sterven.

Eenige keeren zijn zij bij den toren geroepen, waar hun aangeboden werd in vrijheid te worden gesteld indien zij een verklaring teekenden, waarin zij op hun voorspelling terugkwamen (vermoedelijk hadden de Nazi's meer bijgeloovigen angst voor deze Jehova-getuigen, dan zij zichzelf ooit hebben toegegeven). Niet één man heeft de gewenschte verklaring onderteekend.

De a-socialen droegen een zwarten, de homo-sexueelen een rozen driehoek en met een groenen driehoek waren voorzien de crimineele misdadigers, die ongeschikt werden geacht om weer in de maatschappij terug te komen. De laatste groep bestond evenals die der homo-sexueelen, uitsluitend uit Rijksduitschers.

Den langsten tijd hebben in de concentratiekampen gezeten de Deutsche communisten, sociaal-democraten en z.g. bijbelvorschers, die reeds in 1933 en 1934 gearresteerd waren.

De oudst-gedienden waren natuurlijk de Italiaansche socialisten, 21 jaar geleden gearresteerd, toen Mussolini aan het bewind kwam, en na 18 jaar in Italiaansche gevangenissen en kampen te hebben doorgebracht, naar Buchenwald doorgestuurd, toen Mussolini vreesde, dat zij in handen van de Geallieerden zouden vallen.

Wij, politieke gevangenen, hebben allen het gevoel, of wij een deel van ons leven gemist hebben, of er een breuk is gekomen in ons familieleven. Wat is, voorzoover wij het leven er hebben afgebracht, ons verlies en ons verdriet, vergeleken bij dat van deze gevangenen, die 21 jaar gescheiden zijn van ouders, van vrouw en kinderen. De weinigen, die alle ellende hebben doorstaan, keeren in hun familie, die zij als krachtige, jonge kerels verlaten hebben, als oude, afgeleefde menschen terug. Hun kinderen zijn zelf vaders en moeders geworden. Van een herstel van het familieleven kan hier in den regel geen sprake meer zijn.

De kleinste groep in het concentratiekamp Buchenwald werd gevormd door de Luxemburgers met 77 en de Hollanders met 400 gevangenen op een totaal van 48.000 in de laatste maanden. De jongste gevangene was een kereltje van drie jaar, dan één van vijf en eenigen van acht tot twaalf jaar. Deze staatsgevaarlijke individuutjes waren joodsche kinderen of kleine zigeuners, wier ouders in Auswitz of andere joodsche kampen door moordenaarshand zijn afgemaakt. Een paar ervan komen naar Nederland, omdat eenige Hollanders reeds in Buchenwald het pleegvaderschap over hen op zich hebben genomen.

Iederen dag tweemaal appèl

's Morgens om zes uur heeft het ochtendappèl plaats. Alle werkenden worden daarna in de groepen, waartoe zij behooren, met muziek buiten de poort gebracht om naar de werk-commando's te gaan.

Zij, die door ziekte of gebreken niet in staat zijn het werk-commando te volgen, verzamelen zich ook in een groep en mogen dan na een half uur op vertoon van het ziekenbriefje in hun woonblok terugkeeren.

's Avonds om zes uur heeft het groote Tel-appèl plaats. Al regent het pijpenstelen, al ligt de sneeuw voeten hoog op de modderbrij, al beven de vermagerde ledematen onder een vorst van 12 of 15 graden — het appèl gaat door. En wel precies op tijd. En wel voor allen.

Deze appèls duren op zijn minst een uur. En als wij er met een uur afkwamen, voelden wij ons gelukkig. Maar dikwijls staan wij in de modder, in den regen, in snerpande kou twee uur, drie uur, vier uur . . . en langer. Het hangt alles ervan af, of de telling klopt. Iedere man, gezond of ziek, dood of levend, moet op het appèl verantwoord worden. Na een foute telling of een foute optelling begint het appèl opnieuw. Ordnung muss

sein! Ook in de hel van Buchenwald. De Duitscher is „gründlich”, ook de Deutsche S.S.-boef.

Had een gevangene kans gezien, wat overigens maar heel zelden voorkwam, om te ontsnappen, dan stonden wij uren en uren, tot uitgeplozen was, wie van de 30 of 40.000 man ontbrak.

Ook zieken hadden zich op het appèl te melden. Wie niet lopen kon, menschen met open beenen (flegmone) moest naar de appèlplaats worden gedragen. Wie griep had of longontsteking mocht op het appèl niet ontbreken. Wat eigenlijk niemand behoeft te verwonderen, want menschenlevens en lijden werden in Buchenwald niet geteld.

Wie tusschen vijf en zes uur overleed en dus niet meer vóór het appèl kon worden ingeleverd, wat bij de doodsfrequentie van zooveel tientallen per dag dagelijks voorkwam, moest naar de appèlplaats worden meegenomen. Zij konden niet op de gewone wijze worden afgevoerd, zonder het kloppend totaal der telling in gevaar te brengen. Het was ergerlijk, verdrietig voor de vrienden, die het lijk te versjouwen hadden. Maar de onwaardig-behandelde, wiens lijk een paar uur in den regen op de modder werd gelegd, had er althans geen weet van.

Straffen.

Op het wegloopen, vooral van Russen of Polen, was bij arrestatie de doodstraf gesteld. Dit geschiedde door een nekschot of door ophanging aan de galgen. Een enkele maal werden de veroordeelden tijdens het appèl opgehangen. Dan moesten de blokken „linksom” maken, om de lugubere vertooning te aanschouwen.

Dan werden de vuisten gebald en de tanden op elkaar gezet, maar geen beweging van afkeer of verzet werd vernomen.

Er bestond een speciale bok, waarop gestraften werden gelegd, om voor de één of andere overtreding 25, 50 en een enkele maal 75 slagen met een gummiknuppel of een bijzondere, van staaldraad gevlochten zweep te ontvangen. Niet zelden werden dan zelfs de nieren geraakt en stukgeslagen. Geen uitzondering was het, als de laatste slagen op een lijk neerkwamen. Wie het er levend afbracht, was na maanden nog bont en blauw.

Vóór onzen tijd ging het nog beestachtiger toe. Er waren S.S.-boeven, die genoten van de gruwelijkste wreedheden. Het is voorgekomen, dat men gevangenen, nada zij zich ontkleed hadden, voorovergebogen liet staan. Dan werden hun polsen en enkels gebonden. Een slang werd door de anus ingevoerd, en hierdoor werd vervolgens een bepaald vocht gespoten. Dit duurde zoo lang, tot de ingewanden in stukken door den mond naar buiten kwamen. Meestal bezweken de slachtoffers reeds gedurende dezen sadistischen gruweldaad.

Een andere methode van martelen met doodelijken afloop was de volgende. De gevangene werd aan een katrol opgeheschen met geboeide handen. Daarna werden de beenen met touwen gebonden en uiteén gespreid. Dan werd onder den hangenden gevangene een recht op staande boomstam geplaatst en de katrol weer losgelaten. De stakkerds vielen dan precies met hun „kruis" op den boomstam. Na verloop van een paar uren stierven ze onder helse pijn.

De buiten-commando's.

Op transport gesteld te worden naar een buiten-commando was levensgevaarlijk. Velen kwamen er niet van terug. Vooral oorden met vrouwen namen als Dora, Laura, waren heel slecht, haast zoo slecht als Mauthausen, Langenstein en de G.S.III-transporten. Van wie in de zout- of kwikmijnen tewerkgesteld werden, sneuvelden er velen, zonder dat zij ooit meer daglicht te aanschouwen kregen. In de mijn werd gegeten en op uitgelegd stroo geslapen. De frissche lucht is er even schaarsch als alle andere dingen, die het leven mogelijk maken.

Het werk in de mijnen is ontzettend zwaar. De gevangenen doen het vrijwel geheel ontkleed en zij transpireeren den heelen langen werkdag door. Het voedsel, dat zij krijgen, is niet beter, eer slechter dan het magere kamprantsoen, dat ik hierboven al beschreef.

In de gipsgroeven is de atmosfeer doorlopend verpest door stofwolken, die het ademen bezwaarlijk maken. Niettemin worden de gevangenen er twaalf uren per dag voortgejaagd.

In Dora en Langenstein moesten de gevangenen eerst tunnels houwen en die daarna verwijden tot ruimten, waarin ondergrondsche fabrieken worden ingericht. Tunnels boren wil zeggen, dat men twaalf uren per dag staat met een zwaar boorapparaat boven zijn hoofd. Als er voldoende gaten zijn geboord, worden deze met springstof gevuld. Na de ontploffingen werken de gevangenen uren en uren in een verpestenden stank en een dikke mist van stof.

Daar het werk hier meestal in het donker gedaan wordt, gebeurt het herhaalde malen, dat iemand een losgeraakt stuk steen op zijn lichaam krijgt, waardoor hij zwaar gewond of gedood wordt.

Vijf maanden vóór ons vertrek kwam er uit Langenstein een wagon gewonden in het ziekenhuis van Buchenwald, allen met verpletterde lichaamsdeelen door het vallen van groote steenklompen in een toekomstige ondergrondsche vliegtuigfabriek.

Met het toezicht hier zijn belast voormannen, die uit de crimineele misdadigers zijn gerecruteerd. Zij zorgen ervoor, dat het tekort aan voedsel door een overdaad van slagen wordt aangevuld.

Van de door honger uitgeputte, mishandelde slachtoffers uit Langenstein

hebben het er maar heel enkelen in het ziekenhuis van Buchenwald overleefd.

Bij den tunnelbouw te Langenstein werkten 87 Hollanders. Drie zijn er nog in leven; 84 zijn er tengevolge van ongevallen, uitputting en mishandelingen gestorven. In Dora, Laura, Mauthausen en andere moordcentrales was het weinig beter.

De gevangenen, die op transport gaan, krijgen nieuwe, althans andere kleeën aan dan hun bij de ontvangst in het kamp zijn gegeven. Maar deze eenigszins toonbare uitrusting is weinig duurzaam. In de mijnen en tunnels, bij het maken van ondergrondse werkplaatsen moet in het halfdonker worden gewerkt en hebben dagelijks grotere en kleinere ongevallen plaats, die niet alleen de menschen, maar ook hun uitrusting beschadigen. De gevangenen werken en slapen in dezelfde kleeën; het laatste, omdat geen dekking wordt verstrekt. Binnen of gelooflijk korten tijd loopen de gevangenen weer in voden.

Vele Hollanders, ook ik, hebben het voorrecht gehad om door bemiddeling van twee kameraden die op de kleedkamer werkten, een communist en een sociaal-democraat, van betere kleeën te worden voorzien. Deze was afkomstig uit Auschwitz van joodsche gevangenen, die er een natuurlijken of meestal een onnatuurlijken dood stierven.

Het is een weinig behaaglijk gevoel in de gestolen kleeën van de aan Nazi-pest overleden slachtoffers rond te loopen. Maar het is nog veel onaangenamer de afleggers aan te hebben van de in het kamp gestorven voorgangers.

Om te voorkomen, dat wij er al te dandy-achtig zouden uitzien en een vlucht door het bezit van eenigermate toonbare kleeën zou kunnen worden bevorderd, knipte men uit de broeken, jassen en overjassen groote stukken weg, waarvoor zebra-stof in de plaats werd ingenaaid. Door deze opvallende versiering zou de Deutsche bevolking onmiddellijk weten een vluchteling uit Buchenwald voor zich te hebben.

Wie het lijden van de Nazi-slachtoffers heeft gezien, heeft van ergernis over het feit, dat de laffe beulen gelegenheid hadden zich door zelfmoord aan hun gerechte straf te onttrekken.

Het bombardement.

Op 24 Augustus 1944 kwam de Royal Air Force met Buchenwald afrekenen.

Wij waren verheugd, toen wij de vliegtuigen hoorden ronken en wij waren het, toen wij mochten aanschouwen, welke ravage zij hadden aangericht. Al deed het ons ook nog zoo veel leed voor de slachtoffers, die het bombardement onder de gevangenen maakte.

Het was gericht, natuurlijk niet tegen ons, en zelfs niet tegen de S.S.,

maar tegen de in Buchenwald ondergebrachte oorlogsindustrie. Als de meeste andere concentratiekampen heeft Buchenwald zijn aandeel aan krijgsmateriaal geleverd. Wat geleverd werd, heeft er niet toe bijgedragen de reputatie van technische vaardigheid bij de gevangenen in Duitse oogen te vernooien.

In den loop der jaren zijn ook te Buchenwald ontzaglijke fabrieken door de gevangenen gebouwd. Waarbij heel wat bloed is gevloeid en waarbij ettelijke duizenden onder de zweep, waarmee ze door de Gestapo werden voortgejaagd, zijn gevallen.

De Gustloff-Werken te Buchenwald bestonden uit 13 groote hallen, waarin tenminste 8000 man geweren, munitie, munitie-wagens, vliegtuig-onderdeelen en ander oorlogsmateriaal vervaardigden.

Voorts waren in 6 hallen de Mibau-fabrieken ondergebracht, waarin 4000 menschen in slavendienst onderdeelen maakten voor de V1 en V2. Aan materiaal was er in '44 nog geen gebrek. Toen ik er tewerk was gesteld, vond ik o.m. een magazijnstaat, waarop 22.000.000 meter koperdraad voorkwam, een hoeveelheid, die waarschijnlijk door geen verzamelaars in Europa ook maar benaderd werd.

In de beide groote ondernemingen hebben onze kameraden zwaar gesaboteerd. Ik heb mij vaak afgevraagd, hoe het mogelijk was, dat de S.S., die voor elke pietlutterij bloedige vergelding eischte, de sabotage op de werkplaatsen maar door liet gaan.

Het laatste jaar is er 80 pCt. van de gemaakte geweren afgekeurd.

Voor het vervaardigen van een munitie-wagen werd 20 maal den normalen tijd „gewerkt”. Niet één enkele kabel voor de V1 of V2, geleverd door de Buchenwaldsche industrie, is goedgekeurd.

Met deze jammerlijke resultaten voor oogen, kon het geen verwondering wekken, dat de gezindheid van vele S.S.-controleurs en burgerlijke opzichters jegens de gevangenen niet bijster gunstig mocht heeten. Wie 's ochtends bij het binnenmarcheeren in de fabriek niet snel genoeg liep, kreeg een slag met de leeren karwats over zijn hoofd, waardoor roode striemen er hem nog eenige dagen aan herinnerden, dat onder het oog des meesters haastige spoed aan den dag gelegd moest worden.

Zoo werd er tevens angstvallig zorg voor gedragen, dat er in de ongunstige stemming onder de gevangenen geen sprankje verbetering kon ontstaan. De ijver om te saboteeren verflauwde geen oogenblik.

Wij waren ervan overtuigd, dat de geallieerde vliegers de Buchenwaldsche bedrijven niet zouden laten voortbestaan, en dat hun vernietiging ondanks voorzorgsmaatregelen, slachtoffers onder de gevangenen zou vergen.

Welnu, op 24 Augustus kwamen de Tommy's en zij hebben de hun gegeven opdracht knap, onberispelijk uitgevoerd.

Alle 13 Gustloff-hallen lagen, nadat de vliegeschaders waren afgezwinkt, plat, ook de 6 Mibau-fabrieken. Maar bovendien waren ook de groote werkgarages, waar dagelijks honderden autos en vrachtwagens in reparatie werden gegeven, weggebombardeerd. Zoo ook vele officierswoningen, kortom alles wat met de oorlogsindustrie in verband stond. Het mag nog een wonder heeten, dat een zóo afdoende vernietiging de levens van niet meer dan 300 dooden vorderde, terwijl er 600 kameraden ernstige wonden bij optiepen.

Van een aantal moest arm of been geamputeerd worden en velen hadden ernstige hoofd wonden. Het steeds tot den nok gevulde ziekenhuis moest onmiddellijk ruimte maken. Wie zonder al te groote bedenkingen voor vervoer in aanmerking kwam, werd uit de ziekenbarak als genezen ontslagen en naar de woonbarakken gebracht.

Dag en nacht zijn onze doktoren en verplegers, zelf allen gevangenen, in touw geweest. Eenige chirurgen hebben 36 uren achtereen het mes gehanteerd. Zeer vele gevangenen met E.H.B.O.-diploma's gaven zich als noodverplegers op. Nog maanden lang hebben zij met de artsen in zeer lange werkdagen hun plicht gedaan.

In het Block van de Noorsche studenten werd een afdeeling nood-ziekenhuis ingericht, waarin honderd gewonden werden opgenomen.

Vrijwel iedere Noorsche student deed dienst op de ziekenzaal, waardoor iedere patiënt over een eigen verpleger beschikte.

Deze Noren behoorden tot de zeer bevoorrechten, die regelmatig van het Noorsche Roode Kruis pakketten ontvingen en dus over levensmiddelen, vitamines en geneesmiddelen beschikten.

Al wat deze Noorsche kameraden rijk waren, hebben zij ter beschikking gesteld van de aan hun zorgen toevertrouwde gewonden, die daardoor niet meer behoefden te teren op de schimmel-kuch en de koolraap-water-soep.

Uitsluitend aan de goede zorgen der dokters, verplegers en zaalknechts, allen gevangenen, die zich met volkomen overgave aan de gewonden hebben gewijd, is het te danken, dat de meeste gewonden onder de ongunstigst denkbare omstandigheden het moordhol Buchenwald hersteld hebben kunnen verlaten.

Wetenschap en kunst.

Buchenwald had een belangrijk laboratorium, waar Duitsche geleerden onderzoekingen verrichtten om de beste middelen te vinden tegen de vlektyphus en andere besmettelijke ziekten. Daartoe pasten zij vivisectie toe, niet op konijntjes of cavia's, maar op gevangenen. Honderden hunner hebben in den loop der jaren in het Onderzoekings-blok no. 46 hun leven geofferd, om de Duitsche wetenschap te dienen.

Aan een bijzonderen vorm van Nazi-kunst hebben wel geen honderden, maar dan toch tientallen gevangenen met hun leven tol betaald.

De vrouw van den vorigen commandant had ontdekt, dat er een bijzondere artistieke bekoring uitging van de schemerlampen in haar huiskamer, wanneer zij deze voorzag van kappen, gemaakt van getatoueerde menschenhuiden. Zij heeft met deze ontdekking school gemaakt bij de andere Nazi-dames. Kwamen er gevangenen binnen met een getatoueerde huid, dan werden zij in het ziekenhuis met een spuitje uit hun lijden geholpen, gestroopt en weldra verhoogde hun versierde huid de gezelligheid in een Nazi-huiskamer.

De Amerikaansche commandant heeft bij onze bevrijding op eenige van deze lampen, dateerend uit de jaren 1938-'41, beslag weten te leggen en deze tentoongesteld voor de duizenden burgers uit Weimar en Erfurt, die verplicht werden de kamp-gruwelen te aanschouwen.

„Van deze misdaden hebben wij niets geweten”, was hun repliek. Had men niet de voorzorg genomen het bestaan door duizenden burgers te laten vaststellen, dan zou heel Duitschland verontwaardigd gegild hebben: „Es ist nicht wahr!”

De honger.

Wij hebben een tijd lang 400 gram brood per dag gehad — en weinig meer ander voedsel — waarop de meesten onzer lang en hard moesten werken. Daarna werd het 300 gram en den laatsten tijd 250 gram.

Uitsluitend op dit stukje brood en de voor voeding waardelooze soep hebben wij na Augustus '44 moeten leven. Sindsdien toch kwamen er geen pakketten met levensmiddelen van huis meer door. Boonen, erwten of meelkost, noch vitaminehoudende groenten kregen wij ooit te proeven. Ook geen vet of suiker. Zoolang er nog pakketten kwamen, was het gewoonte bij de goede elementen onder de gevangenen, om ervan mee te deelen met degenen, die geen enkele verbinding met hun familie meer hadden. Naderhand konden de ergste hongerlijders alleen geholpen worden door het afstaan van de „Steckrüben”-soep. Het was geen genot zoo'n uitgemergeld geraamte te zien glunderen over een extra portie lauw vocht.

Het oorlogsbrood was bitter slecht en vaak beschimmeld. Menig stuk stonk. Maar geen kruimel ging ervan verloren. Er waren altijd hongerlijders genoeg, die er met graagte in beten.

Van de wagens met schillen en afval van knolrapen, die uit de werkkeukens naar de varkensmesterij werden vervoerd, kwam ten hoogste de helft der lading bij de vetgemeste zwijnen aan. De karren werden onderweg bestormd door hongerende gevangenen, die hun zakken met den inhoud vulden.

Een maand of drie vóór de bevrijding, toen de honger velen razend maakte, is het wel gebeurd, dat vleesch gesneden werd van de lijken van gestorven kameraden. Kannibalisme beperkte zich gelukkig tot enkele uitzonderingsgevallen.

De meeste politieke gevangenen probeerden het lijden door den honger te ontgaan door vroeg te gaan slapen. Werd er niet gewerkt, dan lagen wij, dag of nacht, te bed.

Plundering der pakketten officieel verordend.

In Augustus 1944, vóór het bombardement op Buchenwald, werd ons van hoogerhand medegedeeld, dat tot nader order — de nadere order is nooit afgekomen — geen pakketten meer zouden worden afgeleverd.

Wat duizenden families zich uit den mond hadden gespaard of door het betalen van waanzinnig hoge zwarte prijzen verkregen om zoon, man of vader het leven iets dragelijker te maken, werd door de S.S. uitgepakt en voor distributie onder de Nazi's gesorteerd.

Sigaretten en tabak werden voor de S.S.-officiëren gereserveerd. De levensmiddelen en lekkernijen gingen naar de kazernes, waarin de nieuwe lichte S.S.-ers werd opgeleid. Het was niemand geoorloofd zijn familie te berichten, dat het geen zin had, verder nog pakketten te sturen en zoo kregen de schavuiten vele duizenden pakketten in handen. Wij — de gevangenen — werden niet in onwetendheid gelaten omtrent de opofferingen, die de familie zich voor ons had getroost. Het mag als een staaltje van bijzonder Nazi-raffinement, misschien ook van Duitschen zin voor orde, worden aangemerkt, dat men ons steeds in het bezit stelde van de leegte doos of het pakpapier.

Toch hebben wij nog één keer van de ons afgestolen pakketten genoten. Duivels genoten. Dat was bij het bombardement op 24 Augustus. Het was blijkbaar door de Tommy's technisch voortreffelijk voorbereid. Bijzonder goed en grondig geraakt werden de vleugels van de S.S.-gebouwen, waarin de pakketten torenhoog lagen opgestapeld. Nooit zullen wij er meer zóó van genieten als gestolen goed niet gedijs als op dien dag, toen onze zendingen van huis in vlammen en rook opgingen of onder de puinhoopen werden verpletterd.

„Ordnung muss sein!" Wat hebben wij den Duitschen zin voor stomme, starre orde vervloekt. De pakketten waren aan ons geadresseerd en wij kregen het leegte omhulsel. En dus hadden wij de gebruikelijke tien Pfennig administratieloon te betalen en te teekenen voor ontvangst. Een aantal Hollanders heeft gezegd: Dat doen wij nooit! Gelukkig bleef het daarbij. Het bombardement heeft ook de te verwachten reactie van de S.S.-leiding uitgesloten. Over de weigering hebben wij nooit meer iets gehoord. Zoo zijn wij de ons toekomende 25 of 50 stokslagen misgelopen.

Nu wij thuis zijn, blijkt, dat wij niet eerst met ingang van Augustus 1944 zijn bestolen. Ik heb geen 40% van de mij vóór dien toegezonden pakketten in handen gekregen.

De Duitschers in de omgeving van het kamp, de kennissen en familieleden van de S.S.-boeven, kunnen ook van dezen officieel toegelaten, maar niet verordenden, diefstal op groote schaal, zeggen: „Van deze misdaden hebben wij niets geweten.” Maar de bestolen hongerlijders geloven het niet.

Hoe dichter de Amerikanen Thüringen naderden, hoe harder de dieven werkten om onze bezittingen weg te slepen. Honderden koffers, gevuld met onze ringen en horloges, vulpenhouders, portefeuilles en actetasschen, ons ondergoed en onze overhemden, zijn vóór de bevrijding uit Buchenwald weggesleept.

Het moeten treinen vol geweest zijn, waarmee de bezittingen van gevangenen over de Duitse Nazi-families zijn gedistribueerd. Want de diefstal beperkte zich niet tot wat de 48.000 man, die het kamp de laatste maanden bergde, bij hun aankomst hebben afgestaan. Buchenwald was een Moeder-Kamp, een doorgangshuis. De nummers liepen van 1 tot 120.000 en deze nummers zijn eenige keeren gebruikt. Ik was de vierde, die zijn naam verwisselde voor nummer 22.046. Toen ik dat den tweeden dag na mijn aankomst hoorde en dus ervoer, dat drie doodennummers mij naar het crematorium waren voorafgegaan, was ik niet bepaald hoopvol gestemd op mijn toekomst. Aan mijn bezittingen en hun lot dacht ik zelfs niet meer.

Wanneer men de waarde van wat de gevangene gemiddeld aan lijfgoed en sieraden meebracht op niet meer dan f 100.— stelt, dan blijkt, dat de Nazi's ons alleen daarop voor meer dan tien millioen hebben bestolen. Waarbij komt, wat wij aan geld bij ons droegen. Voor millioenen en millioenen hebben de Nazi-beheerders van ons bezit aan gave guldens, dollars en franken in de wacht gesleept.

Wij wisten, dat wij, ook al zouden wij er het leven afbrengen, nooit meer een draad terug zouden zien van wat wij buiten ons naakte lijf naar Buchenwald hadden meegebracht, of van wat ons was toegezonden. Maar ik geloof niet, dat één onzer zich daar één oogenblik zorgen over heeft gemaakt.

Wij hadden maar één hoop: nog levend en niet al te na aan den dood in ons zebra-costuum het moordcentrum te kunnen verlaten. Omdat wij aan het leven, de familie en onze oude omgeving hingen, maar ook om alles te kunnen navertellen.

En al leest U tien keer over, wat ik vertel en al huivert U van afgrijzen — van de mate van ons geluk, toen wij Buchenwald den rug toekeerden, zult U zich toch nooit een voorstelling kunnen maken.

Kunst en vermaak.

Buchenwald had een bioscoop. De gevangenen maakten er slechts een zuinig gebruik van. Aan de bewoners van het Quarantainekamp was de toegang verboden. Aan de bewoners van het groote kamp werden de entréebewijzen bloksgewijze ter beschikking gesteld. De films waren oud en afgedankt en natuurlijk ontbrak de Nazi-propaganda niet op het programma. Zelfs ons probeerde men van de heerlijkheden van het Nazi-regime te overtuigen. De politieke gevangenen hebben voor tenminste 90 % de bioscoop consequent gemeden. Wij hadden niet de minste belangstelling voor de film-„Schund" en het viel ons niet moeilijk de thuis aangenomen gedraglijn om geen Duitse films te zien trouw te blijven. Eén der afgrijselijkheden van Buchenwald was het officieel bordeel. Het werd bewoond door 24 vrouwen, gevangenen, uit de O.S.-vrouwenkampen, naar Buchenwald gebracht, om haar lichaam te verkoopen. De prijs was: na zes maanden dienst terug in de vrijheid. Deze vrouwen kregen extra voedsel, melk en eieren en een aparte afdeling van de kleermakerij werkte voor de uitbreiding van haar garderobe.

Het bordeel was centraal verwarmd en voorzien van badkamers. Deze vormden de eenige redelijke aantrekkelijkheid van de inrichting.

Het bordeelbezoek stond op de bon en de bezoekers waren tegen zwarte prijzen beschermd. De gevangenen beschikten alleen over waardelooze Lager-Marken. Er werd n.l. loon uitgekeerd en wel van één tot tien Mark per maand voor degenen, die werkten. De oorlogsindustrie betaalde het maximum.

Het vaste tarief in het bordeel was . . . 1 Mark. Zelfs bij dezen prijs is het bordeel geen succes geworden. Nooit heeft één der Nederlandsche gevangenen zich ertoe verlaagd het te bezoeken. Ieder lid onzer kolonie wist, dat ook ongezonde nieuwsgierigheid zwaar zou moeten worden geboet. Een Hollandschen naam zal men niet in het klantenregister vinden. De bezoekers bestonden bijna uitsluitend uit strafgevangenen, misdadigers, gekenmerkt door een groenen driehoek, waarvan er velen 12 tot 16 jaren tuchthuis achter den rug hadden. Wat er verder kwam, behoorde naar de gezindheid in wezen niet tot de politieke gevangenen.

Voor een bezoek moest een aanvraag worden ingediend bij den blokchef. Bij het avond-appel werden dan de nummers afgeroepen van de candidaten, die aan de beurt waren. Wanneer deze zich met „Jawohl" op het afroepen van zijn nummer meldde, dan was het antwoord „Puff" (bordeel), en de gevangene kreeg zijn entréebewijs.

Als Himmler nog één goede aantekening op zijn gedragboekje verdient, dan is het deze, dat hij althans het bordeelbezoek niet verplichtend heeft gesteld.

Op leven en dood.

Toen de oorlog op zijn eind ging lopen, waren wij precies op de hoogte van de vorderingen der Geallieerde legers in Duitschland. Wij zouden trouwens geen goede illegale werkers zijn geweest, als ook in het kamp het illegale werk niet zou zijn voortgezet. En dus bezat Buchenwald een illegale zender en ontvangstation. Wij bezaten nog veel meer. Het was ons dus op de streep af en als het ware van uur tot uur bekend, tot hoever de Amerikanen en de Russen ons waren genaderd. Wij vingen de radio-uitzendingen van Moskou, de B.B.C. London en Radio Oranje op. Wij waren op de hoogte van wat er in Nederland gebeurde. En doordat wij wisten, waar de S.S. en waar wij aan toe waren, stond het bij ons vast, dat, hoe het ook liep, ons leven in ieder geval duur verkocht zou worden.

Dinsdag 2 April 1945.

Op dezen tweeden Paaschdag hadden wij bij slecht weer avondappèl. Er waren 's middags en in den nacht daarvóór groote transporten teruggekomen. Men had 700 dooden en ontzettend veel zieken uitgeladen. Dooden en levenden moeten bij het opmaken van het appèl-totaal kloppen. Waarschijnlijk waren er bij dit transport meer dooden afgeladen dan er geteld waren bij het bergen der overledenen. En daardoor duurde het meer dan vier uur voor het appèl was afgelopen. Al dien tijd moesten wij staan en dien geheelen dag hadden wij nog geen kruimel brood in den mond gehad. Door het wegbombardeeren van onze bakkerij in Erfurt was er stagnatie gekomen in onze broodvoorziening. Wij waren geladen!

Vóór de commandant het bevel gaf „inrukken“, deed hij een merkwaardige mededeeling. Te beginnen met 3 April zouden de werkcommando's om 4 uur worden beëindigd.

Sommigen dachten: aha, ze zitten nog slechter in hun werkmateriaal en daarom moeten ze den arbeidsdag wel verkorten. Er waren er ook, die begrepen, dat op dezen derden April de strijd op leven en dood zou beginnen. Reeds den volgenden dag bleek, dat dit laatste goed was gezien.

4 April 1945.

Een nieuw element in onze kampervaringen: De commandant noodigt alle Block-Oudsten en Werkchefs (Capo's) uit in de bioscoopzaal te komen, waar hun eenige belangrijke mededeelingen zouden worden gedaan. Wantrouwig als de omgang met het S.S.-gespuis ons had gemaakt, hielden wij rekening met de mogelijkheid, dat een uitmoording van het kamp op het program stond en dat het begin daartoe wel eens zou kunnen zijn, het

onschadelijk maken van de kampleiders. Een aantal van hen werd daarom van revolvers voorzien.

In het kamp werd n.l. een arsenaal aangehouden, dat zorgvuldig aan het inzicht van de administratie onttrokken bleef.

Vaststond o.m., dat een eventueele massamoord met het afmaken van den Heer commandant zou beginnen.

En nu gebeurde iets, waar niemand het flauwste vermoeden van had gehad. De commandant deed de bijeenkomst in de bioscoopzaal een platonische liefdesverklaring. Hij deelde mee (alsof wij dat niet eerder geweten hadden dan hij) dat de Amerikanen Thüringen hadden bereikt en dat er dus rekening mee moest worden gehouden, dat ook Weimar en Erfurt spoedig aan de beurt zouden komen.

De commandant nu stond op het standpunt, dat het zijn plicht jegens de brave gevangenen in het kamp was, dat Buchenwald, onder den rook van Weimar gelegen, in goeden staat en orde aan de Amerikanen moest worden overgedragen. Van een evacuering, die heel veel dooden zou kosten, wilde de humanvoelende commandant niets weten.

Als het oogenblik daarvoor was aangebroken, zou hij de leiding van kamp en gevangenen overdragen aan den Kamp-Oudste Nr. I, een gevangene.

Zijn gasten in de bioscoopzaal wisten niet, wat zij hoorden. Een deel zijner toehoorders geloofde, dat de commandant het eerlijk meende. Nooit had hij zoo oprecht, zoo van mensch tot mensch, zoo van hart tot hart gesproken. Een ander deel nam zijn goede trouw aan met het voorbehoud: als er straks van hoogerhand een andere opdracht wordt gegeven, dan zal de commandant zich van al zijn toezeggingen ontslagen achten.

En weer een ander deel van de bezoekers was de meening toegedaan, dat het principieel ontoelaatbaar is op het woord van een Nazi af te gaan, en wel op den goeden grond, dat zij sedert 1933 nooit anders hebben gedaan dan de menschen beliegen en bedriegen.

De woordbreuk op 5 April.

Reeds den volgenden dag pleegde de commandant woordbreuk. Om twee uur liet hij bekendmaken, dat alle joden — en dat waren er duizenden — tegen 5 uur op de appèlplaats moesten aantreden. Zij zouden met niet genoemde bestemming op transport worden gesteld.

Het was ieder onmiddellijk duidelijk: de joden zouden worden afgemaakt. Werden de Moffen ook verslagen — met welke mogelijkheid zelfs de domsten hunner de laatste 14 dagen rekening hielden — al zouden de illusies van een duizendjarig Rijk met wereldheerschappij ook in rook opgaan, al moest het met S.S.-getatoueerde Duitsche uitschot ook op de

puinhoopen van de Duitse steden sterven, één der idealen van Hitler zou tot elken prijs in vervulling gaan. Hitler had toegezegd, de joden „auszuroten“. Voorzover ze in zijn macht waren, zouden ze worden uitgeroeid tot den laatsten man.

Tot en met October 1944 zijn er volgens een Fransch rapport in Auswitz 2.750.000 joden vergast en verbrand, waarbij komen de duizenden, die in Mauthausen zijn afgemaakt en de duizenden, die op transport en in de ziekenzalen zijn bezweken.

Ook de 6 à 7000 joden in Buchenwald, waarvan drie vierden een paar etmalen tevoren met één der gruwelijkste transporten als wrakken waren teruggekeerd, zouden worden afgemaakt.

Het gevaar niet achtend, snelden velen naar het Quarantaine-Lager en de joodsche blokken in het groote kamp om het consigne uit te geven, niet naar de appèlplaats. De kamppolitie (gevangenen), die opdracht had het transport voor te bereiden, stak geen hand uit.

In de blokken werd beraadslaagd en overal was het besluit: wat er gebeuren moge, de joden zullen niet worden uitgezonden en voorzover het noodig is, zullen wij hun risico deelen.

In de omgeving van de jodenblokken zag het zwart van niet-joodsche gevangenen. De pas aangekomen joden hadden in de zoutmijnen gewerkt, twaalf uren per dag, verstoken van buitenlucht, geslapen op stroo, geleefd in een verpeste atmosfeer. Het waren wrakken, in zóó desolaten toestand als Buchenwald ze nog maar zelden had ontvangen.

De tocht naar Buchenwald had hun de hoop gegeven: misschien, misschien brengen wij er het leven nog af. De optimisten onder ons hadden dit geloof nog versterkt. Hoe weinig leven er ook in hun uitgeteerde lichamen was overgebleven, ze hingen aan dit leven.

En nu kwam de nauwelijks gecamoufleerde mededeeling: de joden zullen worden afgemaakt.

Ook wij, niet-joden, hingen aan het leven. Velen onzer waren al door het oog van de naald gegaan. Van uur tot uur groeide de hoop op een spoedige verlossing. En misschien was dit ook van invloed op de bravourstemming, waarin wij elkaar beloofden de joden onder geen beding aan hun lot over te laten.

De joden uit het groote kamp, in de 50 blokken voor niet-joden ondergebracht, werden verstopt onder de vloeren en boven de vlieringen. Tegenover den aanval van de S.S.-bandieten op de zieken, de kreupelen, de wrakken en de velen met bevroren ledematen, stonden wij machteloos. Zij werden met gummiknuppels en revolvers uit het Quarantaine-kamp naar boven gejaagd.

Indien er niets bijzonders gebeurde, zouden ongeveer 4000 zieken en zwakken een paar uur vóór de bevrijding worden afgemaakt.

Nieuwe woordbreuk.

De nummers van 46 kameraden werden afgeroepen met bevel onmiddellijk bij de poort te verschijnen. Het waren de nummers van hen, die in het Pathologisch Instituut hadden gewerkt en in het laboratorium, waar vivisectie op gevangenen werd toegepast.

Hier waren de laatste jaren 800 menselijke proefdieren na serum-inspuitingen bezweken. De 46 kameraden, waaronder 5 Hollanders, moesten uit den weg worden geruimd, om de Naziwetenschap van eenige compromitteerende getuigen te verlossen.

Onmiddellijk werd in de woonblokken doorgegeven, dat deze kameraden zich niet mochten melden, maar in het kamp moesten onderduiken. Later bleek, dat ze dit in uitstekende vermommings hebben gedaan, met verandering van naam en nationaliteit.

Te verwachten was, dat deze weigering om te verschijnen heel wat deining zou veroorzaken bij de S.S.-leiding. Het niet opvolgen van een bevel is iets ongehoords in een kamp van de S.S. Het zou ook zelfs een paar weken tevoren niet zijn gebeurd in Buchenwald. Toen liepen wij allen als hazen, als ons nummer werd afgeroepen om aan de poort te verschijnen. Tien minuten vóór achten snauwde een stem door de kammicrofoons: „Waar blijven de 46 gevangenen, die om acht uur besteld zijn?”

De commandant ontbood den chef van den bij dit geval betrokken dienst, iemand die volkomen op de hoogte was en het mede bevorderd had om de 46 opgevoerde kroongetuigen voor de misdaden der Nazi-geleerden te doen eclipsen. Hij maakte den commandant wijs, dat hij ze alle 46 precies op tijd aan de poort had gezien en er niets van begreep, als ze niet voorgeleid waren.

Op dat oogenblik kwam er een groot transport binnen uit Langensalen, waarmee de commandant zich had bezig te houden. Het was een groot, loopend transport met wagens vol dooden en zieken. Het crematorium kreeg er 800 te verwerken en het kleine ziekenkamp moest een duizend man meer opnemen. Hiertoe behoorden gevangenen, ook Hollanders, die pas vier weken tevoren waren uitgezonden en die nu al meer op skeletten dan menselijke wezens leken. Ieder wist, dat de bemoeiingen van den commandant met dit transport slechts uitstel konden beteekenen van de maatregelen, die onvermijdelijk als zoenoffer voor het niet opkomen van de 46 kameraden, zouden volgen.

6 April.

De spanning is tot een haast ondragelijke intensiteit gestegen, ook bij de S.S. De commando's voor de microfoon klinken nerveus, de beulen snauwen nog brutaler dan voorheen.

Door ons radio-apparaat wisten wij, dat vele andere kampen al op

marsch waren gestuurd ter evacuatie. Wij wisten, wat het lot van de meesten onzer zou zijn, als wij daartoe zouden worden opgecommandeerd. Wij wisten, dat de S.S.-leiding in staat zou zijn ons allen af te maken en het kamp te vernietigen, vanwege het niet opkomen van de 46 en het onderduiken van een groot aantal joden. Deze dingen toch zouden onmogelijk zijn geweest, wanneer niet het heele kamp had meegewerkt.

En toch, uiterlijk hielden wij ons kalm. Vooral zij, die er van op de hoogte waren, dat het kamp niet van wapens verstoken was. En velen rekenden ook met de mogelijkheid, hoe gering dan, van verschil van meening tusschen de Wehrmacht in de kazernes en de S.S. In ieder geval stond vast: we zouden ons niet laten evacueeren.

Op den voorgeschreven tijd gingen wij naar bed. Van slapen was geen sprake. Ieder oogenblik konden de om het kamp heen opgestelde mitrailleurs beginnen te vuren. Ook was een tractatie op wat extra-bommen niet uitgesloten. Alle 50 blokken hadden bijzondere wachten uitgezet. Om tien uur 's avonds verschenen er twee S.S.-artsen in ons blok, die het commando gaven, dat alle zieken en zwakken onmiddellijk moesten opstaan om onderzoek te worden. Daarmee stond voor ons vast: de commandant laat ondanks zijn mooie praatjes toch evacueeren. Verder was er geen twijfel aan: wie niet op eigen beenen mee kon marcheeren, zou achterblijven om 'e worden afgemaakt.

Om één uur 's nachts werden alle Blockchefs opgeroepen om bij de Arbeidsbeurs te verschijnen. Er was haast bij. Het commando luidde: loop-pas!

Om twee uur kwam men de slaapzalen binnenstormen. Allen direct opstaan en alles pakken! Evacuatie! Waarschijnlijk naar Dachau. In ieder geval het eerste stuk marcheeren om misschien onderweg in treinen. Brood kan niet worden verstrekt, want er is niets.

Wij staan onmiddellijk op. Er wordt weinig gezegd. Wij kijken elkaar alleen maar aan en beginnen met aankleeden en pakken. Straks zullen wij wel verder zien. Algesproken was en bleef: wij zullen ons niet laten evacueeren.

7 April.

Van vier uur 's morgens af stonden wij gereed. Dat wil zeggen, wij hadden onze rugzakken gepakt en den deken er bovenop gerold. De heele manoeuvre was op zichzelf al een dwaasheid. Niet 1% van de gezonden zou in staat zijn bepakt eenige dagen te marcheeren. Maar wij waren ook nog niet weg.

Intusschen komt er juist om vier uur weer een nieuw G.S.III-transport binnen, weer met veel doden en zieken. Het is een ellendig intermezzo, maar het brengt ontspanning. De S.S. staat n.l. niet toe, dat de gevangenen zoo'n terugkeerend transport van nabij onder de oogen krijgen,

en dus zullen er wel weer eenige uren voorbij gaan, eer het bevel tot evacueeren definitief wordt gegeven.

Om acht uur 's morgens komt het door. „Blocken, blocksgewijs, zooals bevelen voor de appels, naar boven marcheeren!”

Niemand gaat !!

Ieder vraagt zich af, hoe de reactie zal zijn. Zal de S.S. gaan schieten? Dat zij het over zich heen laat gaan, is uitgesloten. Zullen zij het vliegveld opbellen en vragen, ons het kamp uit te bombarderen? We moeten afwachten. De ingewijden weten één ding met absolute zekerheid: wij zullen ons leven duur verkoopen.

Om 10 uur wordt Kamp-Oudste Nr. 1 bij den commandant ontboden. Hij verklaart, dat de gevangenen niet bereid zijn zich te laten evacueeren en wel omdat het onvermijdelijk is, dat er duizenden uitvallers zullen komen, maar vooral — en dit is knap gevonden — omdat wij bang zijn door de Amerikanen te worden beschoten.

De commandant, die zijn eersten leugen en zijn eersten woordbreuk al geruimen tijd heeft overleefd, vertelt, dat hij op bevel van Berlijn handelt en dat men er daar genoeg mee neemt, wanneer er voorloopig van de 48.000 man 20.000 zullen worden geëvacueerd.

Kamp-Oudste Nr. 1 gaat overleg plegen met zijn vertrouwens-vrienden en de Block-Oudsten en deze komen tot de conclusie, dat weliswaar geprobeerd moet worden den aftocht te rekken, maar dat in het uiterste geval het commando moet worden opgevolgd.

Niet alle gevangenen konden zich met dit besluit vereenigen, toen zij ervan hoorden.

In ieder geval was er weer één dag gewonnen, want het transport zou den volgende dag plaats hebben.

8 April.

De 12 nachtwachten van ieder woonblok hebben niets bijzonders waargenomen, maar rustig geslapen hebben wij niet. Het begon al met de mededeeling bij het opstaan, dat een extra liter watersoep zou worden verstrekt, want er was weer geen brood aangekomen. Er zijn menschen, die door de spanning den honger niet voelen, maar er zijn er ook, die bij toenemende spanning den honger nog minder kunnen verdragen.

Om 10 uur weer een bevel van den S.S.-toren. Het heele kamp moet om 12 uur op de appèlplaats aantreden. Dit zou zijn om met het oog op de voedselpositie precies vast te stellen, hoe sterk het kamp was. Deze domme truc werd natuurlijk door den domsten voorzien. Intusschen was men erin geslaagd, den uittocht zeer in te krimpen. Het eerste transport zou slechts 5000 man sterk zijn.

Geen enkel blok ging naar boven.

Collectief werd geweigerd naar de appèlplaats te gaan, zoodat de S.S. om 12 uur geen sterveling zag verschijnen. Let wel: Deze S.S. was gewend, dat iedere gevangene voor hem kroop en nu had hij moeten ervaren:

1. dat de 46 tewerkgestelden in het laboratorium niet zijn opgekomen.
2. een groot deel der joden niet is verschenen.
3. met de uitzending van de eerste 20.000 man wordt getraineeerd.
4. het bevel om op het appèl van 12 uur te verschijnen collectief wordt gesaboteerd.

Daar staat maar één straf op: Afmaken.

En toch wordt er nog niet geschoten. De commandant roept Kamp-Oudste Nr. 1 ter verantwoording en dientengevolge krijgen alle Block-Oudsten bevel op de „Schreibstube“ te verschijnen.

Alle kampstraten worden afgezet door kamppolitie en brandweer. Wat op zichzelf niet verontrustend is, omdat ze onze eigen menschen zijn. Maar het is duidelijk, dat er weer wat nieuws op til is. Wij wisten nog niet, dat inmiddels 2000 man S.S. uit Weimar, allen bewapend met geweren en pistolen, het kamp waren binnengemarcheerd.

Het nieuwe bevel luidt: „Om twee uur alles naar boven.“

Het bevel wordt door niet één gevangene opgevolgd. De commandant liet om 1 uur vragen, waar de eerste 20.000 man bleven, n.l. de 17.000 man, waaronder veel zieken uit het kleine kamp en de 3000 man aanvulling uit het groote kamp. Hem werd meegedeeld, dat men niet met leege magen kon afmarcheeren. De keuken had inmiddels brood gekregen. Verzocht werd eerst de menschen te laten eten. Hoe we ook snakten naar een hap brood, het was ons natuurlijk niet om het eten te doen, maar om te rekken... rekken... rekken!

De commandant liet meedeelen, dat de blokken het brood zouden kunnen afhalen; het eerste transport zou dan tegen 5 uur moeten afmarcheeren. De aartsleugenaar hield zich daar natuurlijk niet aan. Tegen drie uur werden eenige blokken door honderden S.S.-ers, bewapend met geweren en knuppels, bestormd, om alle gevangenen al schietende en ranselende eruit te werken. Om 3 uur trof dit lot ook het Nederlandsche blok. Er zat niets anders op dan naar de appèlplaats te marcheeren. Kamppolitie en brandweer waren inmiddels door S.S. vervangen en daardoor was ook vluchten onmogelijk.

En zoo stonden we daar nu, wij, die het onwrikbare besluit hadden genomen, om niet te gaan.

De S.S. had haast.

Blok voor blok werden de gevangenen geschouwd, en voor zoover niet al te gebrekkig, door de poort gestuurd.

Ons Hollandsche blok stond achteraan op de appèlplaats. Daardoor werd het mogelijk, armbanden van verplegers en van den ordedienst uit te reiken, waardoor een aantal makkers van de appèlplaats kon verdwijnen. Zelfs de S.S. was niet in staat, op één avond 48.000 man weg te werken. Wie hun tusschen de vingers doorglipte, was althans voor één dag gered. Tot overmaat van geluk werd 's avonds om 8 uur groot luchtalarm gegeven voor de nadering van vliegtuigen der Tommy's. Om 7 uur waren er 18.000 man uitgeteld en weggeleid. De rest werd in een aantal werk-barakken ondergebracht en zou den volgenden dag afmarcheeren. De Hollanders zagen kans onderdak te vinden in een groote garage.

De Geuzen bevrijden een aantal van ons.

Bij de kamppolitie en de brandweer, die nog van de evacuatie verschoond waren gebleven, werkten een aantal Geuzen. Samen met eenige andere trouwe kameraden, die nog „in vrijheid” waren, ondernamen zij een actie om een aantal van ons Hollanders met contrôle- en verplegersbanden uit de garage te smokkelen.

Ik was zoo gelukkig tot dezen te behooren en ik kwam met eenige andere vrienden om half negen 's avonds in het blok terug. Daarna konden geen landgenooten meer aan het doodentransport worden onttrokken, omdat het na half negen verboden is in het kamp rond te loopen.

Wij waren niet eens blij met onze verlossing. Daarvoor was de spanning te groot en daarvoor beseften we te goed, dat de ongeveer 150 Nederlanders, in de garage achtergebleven, in ernstig levensgevaar verkeerden.

Onze nieuwe Block-Oudste, een Nederlander (wij hadden tot nu toe een Duitschen Blockchef gehad, overigens een prima kerel) nam zich voor, met eenige Geuzen en mannen van de hulppolitie den anderen dag vroeg naar de garage te gaan om de overige kameraden te verlossen.

9 April.

's Ochtends om 6 uur gingen deze vrienden naar de garage-werkplaats om de eerste Hollanders weg te halen. Maar de garage was leeg. Met 8500 Russen, Polen, Italianen en crimineele gevangenen waren onze 150 makkers 's ochtends om 4 uur buiten de poort geleid.

Wij hebben deze kameraden dus niet meer gezien en zijn er tot nu toe ook niet in geslaagd iets meer van hen te hooren. Nu, 8 weken later, is dit transport nog altijd spoorloos verdwenen.

Ook voor de 21.000 man, die het voorrecht hadden nog aan den goeden kant van de poort te verblijven, stond nu wel vast, dat zij op transport gestuurd zouden worden. Maar met het uur werden hun kansen op be-

vrijding gunstiger. De radio berichtte ons, dat de Amerikanen Eisenach, 80 km van Weimar, hadden ingenomen.

10 April.

Onze Hollandsche voormannen waren te weten gekomen, dat de Duit-sche blokken het laatst zouden worden ontruimd. De S.S. had het dus voornamelijk voorzien op de buitenlanders. Onze nieuwe Block-Oudste is toen overleg gaan plegen met den Duitschen Block-Oudste van Block 38, die onmiddellijk bereid was om 75 Hollanders onder te brengen. Met Block 40 was reeds een overeenkomst getroffen voor 40 man. De over-blijvende 60 Hollander; kregen gelegenheid op eigen houtje onderdak te gaan zoeken in de verder afgelegen Blocks.

Tegen 11 uur worden een paar duizend man uit het Quarantaine-Kamp weggevoerd, waarbij ook 50 man uit ons Block. Dit transport van 1500 man is het laatste geweest.

Een stout stukje.

De gevangenen, die de dagelijksche leiding hadden van het kamp, stelden al wat mogelijk was in het werk, om de overblijvende 21.000 man te redden.

Onder de Wehrmacht en zelfs onder de S.S. waren er eenigen, die al lang tevoren den goeden kant uitgezwaaid waren. Met hun hulp was het mogelijk geworden o.m. een motorfiets en een uniform in handen te krijgen. Eén der 46 ter dood veroordeelde kameraden wist op dezen motor, vermomd als Duitsch soldaat, het kamp uit te komen. Hij reed met maximum-snelheid de Amerikanen tegemoet.

Middelerwijl was onze kampleiding ervan op de hoogte gekomen, dat Buchenwald 's avonds zou worden gefosforiseerd. Daarna zouden 1000 vlammenwerpers de rest doen, terwijl de mitrailleurs in actie waren en de 7 belangrijkste gebouwen in de lucht zouden vliegen.

Geen gevangene mocht levend in de handen van de Amerikanen vallen. Dit alles kon onze dappere koerier aan de Amerikanen meedeelen, waarop hun commandant besloot, misschien in afwijking van de regelen der krijgskunst, Erfurt en Weimar links te laten liggen en regelrecht op Buchenwald af te stormen.

Daarmee zouden wij op zichzelf nog niet, althans niet voor het grootste deel, gered zijn geweest. Onze redding hebben de Amerikanen bereikt door van 's ochtends 9 uur af Buchenwald onder zwaar luchtalarm te houden.

Zes maal 12 bommenwerpers kruisten onafgebroken boven de S.S.-kazernes, die buiten het kamp staan. Het leven van de S.S. scheen dus in gevaar en het was in hun belang, dat groot alarm werd gegeven. De

meeste beulen zijn angstmeiers. Die van de S.S. waren het zonder uitzondering, van hoog tot laag. Dus kropen zij de schuilkelders in, waardoor het uitzenden van transporten gedurende den opmarsch van de Amerikanen onmogelijk werd.

Leven en redding dan! ten wij, overlevenden, in de eerste plaats aan den mij onbekend gebleven motorrijder en dan aan onze Amerikaansche bevrijders. Waren wij al vrij? Nee, maar wij wisten, dat de bevrijding nu een kwestie van uren zou zijn.

Tegen 12 uur hoorden wij door de S.S.-microfoon:

„ALLEN HET KAMP UIT.”

Dit beteekende de vlucht van de S.S.

Twee uren later wachtte ons, gevangenen, een bijzondere verrassing. Alweer met behulp van de omgezwaaide S.S.-ers had men er in den loop van den tijd kans toe gezien eenige duizenden geweren, pantservuisten en andere wapenen binnen het kamp te smokkelen. Plotseling kwam het bevel aan een paar duizend kameraden, die reeds dienst hadden gedaan als Block-brandweer of als reserve-kamppolitie en aan degenen, die in militairen dienst waren geweest, om naar buiten te komen. Hun werden de wapens ter hand gesteld, waarmee zij zich op bepaalde punten in het kamp opstelden. Zij zouden van binnen uit ingrijpen, zoodra de hulp van buiten opdaagde.

Intusschen hoorden wij al artillerievuur en zelfs het aanrollen van pantserwagens.

ONZE JONGENS SCHIETEN HET EERST!

Door de verrekijkers zien wij, dat de S.S.-lieden hun geweren wegwerpen. De lafaards slaan op de vlucht. Reeds trekken de vrachtwagens met manschappen en de privé-auto's met de Heeren officieren en hun familieleden de poort uit.

Een Spaansch kameraad schreeuwt: „Daar komen de eerste pantserwagens. Het zijn pantser-kasteelen!”

Hij stond met zijn verrekijker op het dak.

Wij hooren schieten. Dan, plotseling, gaat een gejuich op uit 21.000 kelen.

DE DUITSCHE HAKENKRUISVLAGE WORDT NEERGEHAALD.

In plaats daarvan wordt een witte beddenzak op den toren geheschen.

VRIJ ! VRIJ ! VRIJ !

Hoera, 21.000 man zijn gered.

Velen kunnen hun tranen niet terughouden. De te gespannen zenuwen komen nu los.

Om 4 uur verschijnt Kamp-Oudste Nr. 1 op den toren om ons toe te spreken:

„De Nazi-pest heeft afgedaan! Wij zijn allen vrij. Hoe groot is onze dankbaarheid jegens de Amerikanen. Hulde en dank aan de leiders der geallieerden: Roosevelt, Stalin en Churchill.”

De spanning ontlaadt zich nu in een donderend applaus, dat minuten en minuten aanhoudt.

Wij rennen de straat op om onze kameraden te feliciteeren. Gevangenen in de bunkers opgesloten worden bevrijd.

De ondergedoken joodsche kameraden komen juichend voor den dag. De 46 vermomde kameraden, waarvan er velen haren en snor hebben opgeofferd, sluiten zich weer bij ons aan.

Bij de zieke stumperds in het Quarantaine-Kamp groeit de hoop op herstel. Weldra zal het hun, dank zij het Amerikaansche Roode Kruis, aan niets meer ontbreken.

Om 8 uur worden de luidsprekers ingeschakeld. De Amerikaansche commandant zal ons toespreken, ons, die geen gevangenen meer zijn!

„Kameraden,” aldus de commandant,

„Namens de geallieerde legers zeg ik U, die de gevangenschap in Buchenwald zo lang hebt doorstaan, hartelijk dank en betuig ik U onze bewondering voor den moed, waarmee gij de Nationaal-Socialistische barbaarschheden hebt gedragen. Aan U allen, politieke gevangenen, komt grooten lof toe voor de wijze, waarop gij, ieder in zijn eigen land, den strijd tegen het fascisme hebt gevoerd. Wat wij in de laatste uren hebben gezien van de verschrikkingen, waarmee het Nazi-dom zich bezoedelt, is menschontearend. Wij zijn het in de eerste plaats aan de slachtoffers, die de bevrijding niet overleefden, schuldig deze afgrijselijkheden aan de wereld bekend te maken.

Gij zijt nu vrij, en het is mij een groot voorrecht U allen een spoedigen terugkeer in Uw vaderland toe te wenschen. Wat in onze macht is zullen wij doen om dit te bevorderen.”

Deze rede was het sluitstuk van den elfden April, een datum en een sluitstuk, die wij ons tot den laatsten snik zullen herinneren.

Den anderen morgen, voor het eerst sinds acht jaren in Buchenwald geen schreeuw „Het bed uit.” Wij gaan onze schade inhalen. De portie brood wordt verdubbeld. Wij krijgen boter en honing en 's middags soep, maar, geen overbodige voorzichtigheidsmaatregel, nog met weinig vet. En bovendien ieder tien sigaretten.

En daarna: niet meer naar het Werk-commando.

Na de bevrijding.

Hoe dankbaar ook voor de bevrijding, bij de meeste kameraden groeit toch van uur tot uur het ongeduldig verlangen om naar huis te komen. Ons Nederlanders drukt daarbij de beklemming, dat het er in het vaderland zorgelijk uitziet. De radio doet ons schrikwekkende mededeelingen. Het is niet uitgesloten, dat de door de Duitschers bezette steden nog op het laatste oogenblik in puinhoopen zullen worden veranderd. Mogen wij nog hopen, als wij straks als vrije mannen terugkeeren, onze vrouwen, kinderen, verwanten en vrienden terug te zien? Met den angst voor hun lot staan wij nu op en gaan wij naar bed. Daarbij voelen wij de leegte door tal van vrienden achtergelaten, die na maanden, soms jaren van moedig lijden juist aan den vooravond van de bevrijding door de beestmenschen zijn vermoord.

Wij schrikken bij de gedachte aan de duizenden moeders en vaders, vrouwen en kinderen, die ons straks bij onzen terugkeer zullen vragen, of zij de hunnen nog verwachten mogen. Hoe velen zullen wij niet de boodschap moeten brengen, dat hun jongen of vader den dood gevonden heeft door de hand van de barbaren. Van de 21 man uit een stadje hierheen gevoerd, zijn er nog twee over. Deze twee zullen straks aan 19 families het bericht moeten brengen, dat zij hun mannen niet meer terug zullen zien. Het zal weken duren, vóór zij weer zonder een gevoel van, laat ik maar zeggen, schuldigheid, door hun stadje kunnen gaan en groeten moeten de rouwdragende families, die hen hun geluk benijden.

De Amerikanen doen het snel, goed en grondig.

Reeds den dag na hun aankomst zijn de Amerikanen begonnen excursies, vrachtwagen-excursies, van Weimar en Erfurt naar Buchenwald te organiseren. De deelneming hieraan werd verplichtend gesteld. De burgers van Erfurt en Weimar moesten met eigen oogen aanschouwen voor welke misdaden het Duitsche volk in zijn geheel verantwoordelijk is.

In groepen van 200 worden zij op hun griezigen tocht door het kamp geleid, en geen bijzonderheid, hoe afgrijselijk ook, bleef hun gespaard. Zo lugubere excursies zijn nergens ter wereld voordien gehouden en nooit zijn excursisten met zooveel weerzin en walging op hun tocht voortgedreven.

Deze tocht begon bij het Quarantaine-Kamp, waar nog een aantal slachtoffers, uitgeteerd en vermagerd, op de vunzige slaapbritsen lagen. Men was al begonnen hen met uiterste voorzichtigheid naar de in beslag genomen hospitalen van de S.S. over te brengen. In de barakken hing nog de verpestende stank van jaren. Langs de wanden stonden de afzichtelijke slaaphokken, met een tusschenruimte van een halven meter één-, twee- en driehoog op elkaar gestapeld, waarin plaats was voor ten

hoogste 400 mensen, maar waarin 1600 man plaats moesten vinden. Van barak tot barak werden de bezoekers langs en door het gore vuil gesleept en van aangezicht tot aangezicht tegenover de skeletten in de slaaphokken gesteld, die in hun erbarmelijken toestand de Deutsche burgers zwiĳgend beschuldigden „OOK JULIE ZIJN HIERVOOR VER-ANTWOORDELIJK!”

De Duitschers werden voorkomend behandeld. Bevreesd behoefden zij niet te zijn en toch was de angst hun van het gezicht te lezen.

In de voorhal van het crematorium, een open plaats, lagen de lijken, geheel ontkleed, bij honderden en honderden opgestapeld. De beenderen staken bij de uitgeteerde lichamen door het vel heen. Velen staarden met wezenlooze doodenogen naar de Deutsche burgers, die het liefst hun oogen afwendden, en wier blik toch telkens weer met magnetische kracht gericht werd op de afschuwelijkheden. Een groot aantal der Deutsche vrouwen viel in onmacht. De meesten, ook mannen, hadden moeite zich uiterlijk te beheerschen. Lijkwit en ontdaan kwamen zij het crematorium-gebouw binnen, waar meer dan 50.000 slachtoffers in de ovens zijn verbrand. Daar zagen zij nog de beenderen van de kameraden, die een week geleden het kamp waren binnengekomen.

Voortdurend moesten ziekenverplegers vrouwen en ook mannen bijbrengen.

Dan werd de tocht voortgezet naar de galgen, waaraan honderden een naar Deutsche begrippen „ontearenden” dood vonden, en naar de bokken, waarop honderden en duizenden hun 25, 50 en meer slagen met de gummiknuppel of de van ijzerdraad gevlochten zweep hebben gehad.

In het Pathologisch Instituut kregen de bezoekers, behalve de overblijfselen van de misdadige wetenschappelijkheden, ook de lampekappen te zien, gemaakt van getatoueerde menschenhuid.

Langs de steengroeven, waarin duizenden bezweken, slenterde de Deutsche kudde onder Amerikaansche bewaking naar een tribune, waarvoor plechtig halt werd gemaakt en waar een doek hing:

„Wij herdenken de 51.000 dooden, die in Buchenwald zijn gevallen”.
En tenslotte, om te zorgen, dat Buchenwald geen der bezoekers ooit meer zou loslaten, worden zij naar de S.S.-hospitalen gevoerd, waar honderden kameraden liggen te sterven.

Vergeet nooit meer!

Op de appèlplaats zijn onmiddellijk na de bevrijding borden geplaatst, waarop groote witte plakaten den Duitschers toeroepen, wat zij nooit meer mogen vergeten. Hun wordt de tijd gelaten zich goed in het geheugen te prenten:

1. De bok, waarop de gevangenen mishandeld zijn.
2. De ovens, waarin de tienduizenden zijn verbrand.
3. De voorhof van het crematorium met den berg van duizenden lijken.
4. De kelders van het crematorium, waarin velen, o.a. 34 Engelsche piloten, zijn opgehangen.
5. Block Nr. 46, waar menschen met vlektyphusbacteriën werden ingespoten.
6. De steengroeven, waar gevangenen bij hun arbeid werden mishandeld en door de S.S. afgebeuld.
7. Het kleine kamp, waarin 18.000 menschen erbarmelijk gehuisvest waren, waaronder kinderen van twee tot vijftien jaar, overdekt met luizen.
8. De paardenstal, waarin Russische krijgsgevangenen met nekschoten werden afgemaakt.
9. Vergeet vooral niet de vrijheidshelden, die Buchenwald en andere concentratiekampen werden binnengevoerd en wier strijd de zege over een van Nazi-misdadigers bevrijd Europa mogelijk maakte.
10. Zeg tot Uzelf: „WIJ ZWEREN, DAT WIJ DIT NOOIT MEER ZULLEN VERGETEN“.

De doodenlijsten.

Ook het Nazi-geboefte bestond uit Duitschers en daaraan danken wij het, dat alle slachtoffers in Buchenwald zijn geregistreerd. Daardoor werd het mogelijk voor alle naties afzonderlijk doodenlijsten aan te leggen en daardoor kan aan de families der slachtoffers zekerheid gegeven worden, dat zij Buchenwald niet hebben overleefd.

Bij het opstellen van de lijst voor Nederland bleek mij, dat vrijwel alle maatschappelijke beroepen onder de dooden vertegenwoordigd waren. De doodenlijsten noemen armen en rijken, hoog- en laaggeplaatsten, ministers en slagtersknechts.

Ook brengen de doodenlijsten aan het licht, dat heele families zijn uitgemoord, ausgerottet heet dat in de vaktaal der boeven.

Ik trof op de Tsjechische lijst een familie R. aan, grootvader, vader, zoons en kleinzons, en van den vader weer broers met zoons en kleinkinderen. Tot den laatsten man afgemaaakt. Tezamen 78 personen.

De Deutsche joodsche familie S., uitgemoord van grootvader tot kleinzoon; 84 menschen; de familie R. uit Noorwegen, 64 leden in de Deutsche kampen afgemaakt; een Hollandsche piloot met 33 Engelsche vliegeniers opgehangen.

Ik zag een boek uit het kamp Auswitz met 2500 familienamen, alle joodsch, in September '42 in eenige dagen vergast. Buchenwald kreeg uit Auswitz 22 van deze boeken in bewaring. Toen de Amerikanen nader-

den, werd order gegeven, deze 22 massale aanklachten te vernietigen. Eén is er achtergehouden.

De S.S. heeft zich niet kunnen onttrekken aan den dwang, die den meesten lustmoordenaars schijnt te zijn opgelegd, om nauwkeurig aantekening te houden van hun slachtoffers.

UIT ONS DAGBOEK.

Vóór de repatriëering naar Nederland is het noodig, dat wij lijsten invullen met vele vragen. Onder meer de vraag: „In welke concentratiekampen zijt ge geweest?”

Als bewijs hoe de moffen met de joden gesold hebben, moge aangevoerd worden het feit, dat op sommige lijsten achtereenvolgens 12 kampen moeten worden opgenomen, waar te Buchenwald verlost joden hebben vertoefd.

Dat begint met Westerbork, Vught, daarna Sellinge Bets, Königshütte, Annaberg, Johannisdorf, Koganowitz, Blechkammer, Langensallz, Mauthausen, Sachsenhausen, Hannover, Auschwitz, om tenslotte afgemarteld in Buchenwald te belanden.

Deze menschen zijn gered, want de lijsten worden na onze bevrijding ingevuld, en ze kunnen nu heel wat navertellen. Maar het zijn slechts enkelingen, die dit alles hebben kunnen verdragen.

De Nazi's worden aan het werk gezet.

Van den dag der bevrijding af zijn wij ontslagen van werkzaamheden. Dit met uitzondering van eenige werk-commando's, waar het beter is in het belang van ons, bevrijde gevangenen, dat eigen kameraden blijven ingeschakeld. Ik noem b.v. het ziekenhuis, de keuken, het kleedingmagazijn en de huishouding.

De overige werk-commando's worden opgeheven. Voor het schoonmaken, het graaf- en grondwerk, het mestrijden voor de groentetuinen enz. worden nu de Nazi's gehaald.

Nu, na een dag of tien het Quarantainekamp is ontvolkt, behoort ook het schoonmaken daarvan tot hun werkzaamheden. De Nazi's treffen daar een vieze walgelijke geschiedenis aan: kapot beddenmateriaal met veel luizen, alles stinkend, krijgen zij op te ruimen en ze moeten de vermolmd planken van de houten slaapbanken (waar de ratten doorheen schieten) repareren. Natuurlijk volgt hierop algemeene ontsmetting.

Maar dit geeft ons tevens de aanwijzing, dat van een opheffing dezer afdeeling geen sprake is, en dat deze dus straks dienst zal moeten doen voor het opbergen van krijgsgevangenen of sinistere Nazi-figuren.

HET NEDERLANDSCHE ROODE KRUIS.

Na onze terugkomst lees ik in de pers klachten over het Nederlandsche Roode Kruis, en waar dit ook ten nauwste verband houdt met concentratiekampen — dus ook Buchenwald — zeg ik er iets over in deze brochure.

Laat ik beginnen met te zeggen, dat alle gevangenen, die voordat zij in Buchenwald kwamen in Nederlandsche gevangenissen hadden gezeten, zooals Scheveningen, Haaren, het moordkamp Amersfoort, niets dan lof hebben gehad voor hetgeen door het Roode Kruis werd gepresteerd. Zonder die hulp zouden reeds toen massa's gevangenen te gronde zijn gegaan.

In Buchenwald hebben de Nederlanders weinig van het Roode Kruis bemerkt. Van de 400 Nederlanders, die er zaten, kregen een 30 à 40 man, waartoe ook ik behoorde, af en toe een pakket. Laat ik er onmiddellijk bij zeggen: dankbaar aanvaarde pakketten! Deze pakketten kwamen om de twee maanden, maar het versturen moest sinds Augustus 1944 worden stopgezet. Van dien tijd af hebben wij nog een paar kleine pakjes gehad via Genève.

Maar 360 man kregen niets, en dat was natuurlijk zuur, te meer omdat allen er zoo dringend behoefte aan hadden bij het slechte eten. De praktijk heeft ons pas op het laatste oogenblik geleerd, dat het Roode Kruis niet over onze namen en nummers beschikte, want een „proef-smokkelarij” van een naam en een nummer — door deze op een der ontvangstkaarten erbij te zetten — had tot gevolg, dat bij een volgende zending ook die kameraad een pakket ontving. Er heeft dus iets aan de organisatie gemankeerd. Mogelijk hebben de Deutsche gevangenisdirecteuren geweigerd de namen en kampen van hen, die uit Nederland werden weggevoerd, op te geven. En de eigen families hebben in ieder geval de fout begaan zich niet met het Roode Kruis te verstaan.

Want ook dit was onze ervaring, dat na een bezoek van een of ander familielid aan het Roode Kruis pakketjes volgden.

Intusschen zijn wij het Roode Kruis dankbaar voor het schitterende werk hier in Nederland voor ons gevangenen verricht, waarbij wij een woord van dank aan de vele milde gevers niet achterwege willen laten.

Zuster *de Bussy*, veel en hartelijk dank namens de kleine groep Buchenwalders voor de wijze, waarop U hen periodiek van pakketten heeft weten te voorzien.

Wij hopen, dat vele Nederlanders, nu zij de beteekenis van een instelling als het Roode Kruis van nabij hebben leeren kennen, deze instelling niet zullen vergeten.

PIETER Roodenburg uit Enkhuizen, een „Rood Kruisje” op zichzelf. Nu wij over het Roode Kruis gesproken hebben, mogen wij **Pieter Rooden-**

burg, voormalig wethouder van Enkhuizen, niet vergeten, want hij heeft niet alleen voor een aantal kameraden, die in verschillende concentratiekampen zaten, maar ook voor vele vrienden en bekenden, die in gevangnissen waren opgesloten, ontzaglijk veel gedaan.

Roodenburg heeft gedurende een drietal jaren een actie op zijn eentje gevoerd, door geld en goederen te vergaren bij zijn naaste geestverwanten en bij Nederlandse fabrikanten en ondernemers, om deze goederen dan te verdeelen en te expedieeren naar allen, die uit zijn kring gevangen zaten, waartoe ook ik behoorde.

Zijn pakketten waren lang niet mis. Boter, vet, kaas en suiker waren de hoofdbestanddeelen, en het was erg genoeg, dat wij de pakketten sedert Augustus 1944 door stopzetting van het postverkeer en door Duitsche rooverijen, moesten ontberen.

En nu wij thuis gekomen zijn, blijkt ons nog meer. Ook onze vrouwen — en het gaat om meer dan 100 gezinnen — heeft Roodenburg niet vergeten. Ook zij kregen herhaaldelijk het noodige bezorgd, waarbij het persoonlijk contact om naar ons te informeeren niet ontbrak.

Natuurlijk hebben de moffen Roodenburg op een bepaald moment weggehaald en in de cel gestopt; gelukkig was het maar van korten duur. Wij zouden hem ook niet makkelijk hebben kunnen missen, hij heeft velen van ons het leven gered.

Pieter Roodenburg, op deze plaats onzen zeer bijzonderen dank. Het machtige en mooie werk dat U voor de gijzelaars en gevangenen deed, zal in ons aller herinnering gegrift blijven!

De Nederlandsche regeering stuurde vertegenwoordigers.

In sommige dagbladen heb ik gelezen, dat de Nederlandsche regeering na de bevrijding der diverse kampen zich niet heeft doen vertegenwoordigen, wat mede tot gevolg heeft gehad, dat het transport der politieke gevangenen naar Nederland lang op zich liet wachten. Dit wordt des te pijnlijker, wanneer men dan leest, dat andere landen wel direct voor regeeringsvertegenwoordigers gezorgd hebben.

Welnu, de Nederlanders uit Buchenwald mogen zich wat dit betreft niet beklagen. Zeven dagen na de bevrijding hebben zich namens de regeering de Kapiteins Goossen en Koldewey aangemeld en beiden hebben van den eersten dag af het mogelijke gedaan ter bevordering van onze repatriëering.

Kapitein Goossen heeft zich onmiddellijk voor ons allen en in het bijzonder voor een bepaalde groep, die zich op een bepaalde wijze verdienstelijk had gemaakt, voor een spoedige vrijlating ingezet, en Kapitein Koldewey deed iederen dag zijn uiterste best vliegtuigen te charteren, hetgeen niet gelukte, omdat... de oorlog nog niet was afge-

lopen. Na ruggespraak met den voorzitter van ons Hollandsche Comité, Burgemeester Ritmeester van Den Helder, besloot Kapitein Koldewey om te trachten Amerikaansche autobussen te charteren. Wij hadden er 14 nodig, maar onze kapitein kreeg er slechts 4

„Dan gaan we met die 4 bussen aan de repatriëering beginnen”, zei Kapitein Koldewey „dus nu maar vast 120 man naar Holland en door heen en weer rijden binnen 8 dagen de overige Nederlanders.” En zoo zijn wij nog vlot en vlug in Nederland aangekomen. Aan onze Regeering, Kapiteins Goossen en Koldewey ook op deze plaats onzen hartelijken dank.

Onze Oranje-Geuzen.

Nu wij het toch over onze repatriëering hebben, past het om ook een groepje Oranje-Geuzen op den voorgrond te stellen.

De vier autobussen en de vrachtwagens voor onze bagage moesten natuurlijk bemand worden met chauffeurs en die hadden we waarschijnlijk niet direct van de Amerikanen mee kunnen krijgen. Maar dit was ook niet nodig, want onder onze Oranje-Geuzen bevonden zich een 6-tal chauffeurs, prima vaklieden, die zich direct voor den overtocht ter beschikking stelden. Zij waren trouwens ook reeds betrokken bij den vorderingsarbeid van de voor ons doel bestemde bussen en moesten die ook nog stuk voor stuk repareren. Zij waren het, die ons kwiek naar Nederland brachten door zonder aflossing twee dagen achtereen twaalf uur per dag te rijden. Hun zelfverloochening en onzelfzuchtigheid waren grenzeloos. Terwijl wij in Eindhoven middelen beraamden om zoo snel mogelijk naar onze families te komen, onderwierpen zij eerst de wagens aan een revisie — twee dagen werk — en reden er toen weer gedurende 5 dagen mee heen en weer naar Buchenwald, om opnieuw 120 makkers op te halen. En toen waren ze er nog niet, want na terugkomst — toen zaten wij hoog en breed thuis — keerden zij wéér terug naar de hel van Buchenwald om de laatste groep Nederlanders naar Eindhoven te brengen.

Ik ken hen niet allen bij naam, en de meesten van hen dan nog slechts bij voornaam. Maar die jongens zullen weten hoe ik het meen. Welnu, ook zonder de namen: alle hulde, fijne kerels, voor jullie groote offering, die jullie je voor de Nederlandsche kameraden hebt getroost. Het is een grootsche prestatie geweest, een uiting van prachtige kameradschap die wij niet licht zullen vergeten. Den Geuzen waardig!

De verjaardag van de Prinses.

30 April 1945 werd door de Nederlanders van uiterst links tot rechts in een gezellige bijeenkomst de verjaardag van Prinses Juliana gevierd.

Des morgens werd namens de 377 Nederlanders een felicitatie-telegram verzonden, waarop denzelfden dag nog een prettig antwoord van de Prinses binnenkwam. Het luidde:

„Diep gevoelde dank voor Uw wenschen, ook namens mijn Moeder en ons allen. Ik hoop spoedig U allen in het Vaderland de hand te kunnen drukken. Juliana.”

Kapitein Koldewey was met zijn staf mede aanwezig. Uit Weimar was een beste piano gehaald, zoodat het aan muziek niet mankeerde.

Om half negen werd de pret ingezet; de stemming was er spoedig en gedurende den geheelen avond zongen we met kinderlijke uitgelatenheid de Vaderlandsche liederen en oude schoolliedjes.

Kapitein Koldewey had gezorgd voor een doos sigaretten per man, een goed glas bier en een aardige speech voor allen tezamen. Hoe anders zag de wereld er uit dan drie weken geleden.

Ik wil hier nog aan toevoegen, dat de Nederlandsche driekleur met oranjewimpel boven ons blok wapperde, en allen getooid waren met rood-wit-blauw.

Het feest van den eersten Mei.

Het 1 Mei-feest 1945 werd te Buchenwald niet vergeten. Integendeel Dit was een gelegenheid om het feest der verbroedering internationaal te vieren. Rappe handen hadden groene versieringen aan alle woonblokken aangebracht en aan de in- en uitgangen der kampstraten. Aan de gevels der blokken hingen groote witte linnen doeken met spreuken en opschriften, waarin het eerste Vrijheidsfeest, na zes jaren van alles vermoordend en vernielend fascisme, werd begroet.

Op de appèlplaats werd een groot plankier opgericht met een sierlijken achterwand, waarop levensgroot de portretten van onze bevrijders Stalin, Roosevelt en Churchill. Alles heel stijlvol versierd met groen en rozen.

's Ochtends om 9 uur marcheerden wij land na land naar de appèlplaats. De Russische krijgsgevangenen waren allen in een lederen uniform gestoken.

Van den toren af werd een Mei-rede uitgesproken door den eersten Lager-Oudste, die in verschillende talen werd vertolkt.

Daarna sprak een Russische kolonel, die juist den dag tevoren in het kamp was aangekomen. Want Buchenwald komt als krijgsgevangen- of Nazi-kamp onder Russische leiding.

Ons muziekcorps ontbrak natuurlijk ook niet.

Bij de toespraak werd het overlijden van wijlen President Roosevelt herdacht. Onder de herdenkingsrede speelde de muziek de doodenmarsch van Chopin.

Tijdens het defilé der Russische ex-krijgsgevangenen werden de Internationale en de Socialistenmarsch gespeeld.

Op spandoeken werden o.a. de volgende leuzen megedragen:

„Dag van den Anti-fascistischen strijd“, en

„Hitler's val brengt ons de Vrede en een vrij Europa“.

„Zoolang het fascisme en militarisme in Duitschland niet vernietigd zijn,
is er geen vrede en rust in de wereld!“

„Burgerlijke vrijheid in geloof en denken, in woord en geschrift,
dient te worden hersteld.“

„Wij eischen socialiseering van het mijn- en verkeerswezen; van de
groote industrieën, banken en verzekeringsmaatschappijen.“

„Wij eischen staatsmonopolie van de levensmiddelenbedrijven.“

HOE MET MAN EN VROUW GESPEELD WERD.

Twee Nederlandsche „Getuigen van Jehova“, man en vrouw, zijn in 1941 gearresteerd. De vrouw werd naar Ravensbrück gezonden, de man naar Buchenwald.

In 1944 had de commandant van Buchenwald een huishoudster nodig. Hij vroeg daarvoor een vrouwelijke gevangene uit Ravensbrück. Het was deze vrouw, die hiertoe aangewezen werd en zij was gelukkig, omdat ze nu misschien de gelegenheid zou krijgen met haar man in contact te komen. Maar al spoedig bleek, dat hiervan geen sprake kon zijn.

Slechts de normale correspondentie mag worden gewisseld, maar van de zijde van onze vrouwelijke kameraad slechts op briefpapier met het hoofd „Ravenbrück“, en zij mag nooit laten blijken dichtbij te zijn, in Buchenwald.

Plotseling houdt het schrijven op, en de man maakt zich beangst, dat er met zijn vrouw — die rustig haar werk bij „Mevrouw de Commandante“ verricht — iets gebeurd is. Want ook Ravensbrück is zoo lekker niet. Nu komen de Amerikanen. De Commandant vlucht met zijn gezin... en neemt zijn huishoudster mee, vijf minuten van haar man verwijderd, en vlak voor de bevrijding.

Tachtig kilometer verder wordt afgestapt. Maar nu wordt het onze „Jehova-getuige“ te machtig. Zij ziet een fiets staan en neemt een koen besluit. Na de 80 km terugweg te hebben afgelegd meldt zij zich bij den

Commandant van Buchenwald, een Amerikaan, en vertelt hem haar belevissen.

Het gevolg? De echtgenoot wordt per microfoon naar den toren ontboden, met de mededeeling: „Er is prettig bezoek voor U.”

Aan zijn vrouw kon onze kameraad niet denken, want Ravensbrück was toen nog niet vrij.

Het echtpaar mocht zich onmiddellijk in een hotel te Weimar vestigen. Nadat nog een gearresteerd kind, dat in het bevrijde kamp te Gotha bleek te zijn, gehaald was, is het gezin hereenigd naar Nederland teruggekeerd.

Er zijn er, die zelfs in Buchenwald geluk hebben gehad!

HET DUITSCHE VOLK ONDER DE BEZETTING.

In de voorgaande bladzijden heb ik getracht een indruk te geven van het lijden der in concentratiekampen opgesloten slachtoffers van het Nazi-regime.

Ik ben er mij volkomen van bewust, dat ik daarin maar zeer ten deele ben geslaagd. Het schrijven van een gruwelverhaal lag niet in mijn bedoeling. Opzettelijk heb ik heel wat détails weggelaten, die door hun onsmakelijkheid walging zouden wekken. Maar ook al ware ik zoo volledig geweest in de beschrijving van de afzichtelijkheden als mij ontoelaatbaar schijnt, het zou mij niet mogelijk zijn geweest bij den lezer de gevoelens van afschuw en haat te wekken, die ons slachtoffers van het regime en getuigen van wat de zwaarst mishandelden en diepst vernederden onder ons ondergingen, heeft overmeesterd.

Wie Buchenwald eenige jaren heeft ondergaan, zal jarenlang bij waken en slapen onder de nawerking van zijn verschrikkingen lijden.

En dan is Buchenwald nog maar een bescheiden deel van de duizenden hectaren, waarmee de Deutsche grond met concentratiekampen was overdekt. Belsen-Bergen, Dachau, Sachsenhausen, Vrouwenkamp Ravensbrück, Mauthausen, Auswitz om maar eenige der meest beruchte afdelingen van de Nazi-hel te noemen, leverden een honderdvoud van wat ik aanschouwd en van mede-slachtoffers gehoord heb. Want de concentratiekampen in Duitschland sinds Hitler aan het bewind kwam, waren aanvankelijk bijna uitsluitend bevolkt met Duitschers, tegenstanders van het regime, duizenden en duizenden en, sinds die in de vooroorlogsjaren uitstierven, na 1939 aangevuld met honderdduizenden, ettelijke millioenen door de S.D. en de S.S. uit het bezette buitenland aangevoerde joden en arische illegale werkers, verdachten, patriotten, gijzelaars en aan de Gestapo, haar manschappen, onderofficieren en officieren onwettelijke personen.

Van de Deutsche joden alleen zijn er 800.000 „ausgerottet”. Alleen te Auswitz zijn naar schatting 3.500.000 slachtoffers vermoord. Hitler en

Himmler hebben den dood van meer dan 5.000.000 menschen op hun geweten.... afgezien van de vele millioenen Duitsche mannen, die zij door den oorlog in den dood hebben gejaagd en van gedurende den door hun schuld ontketenden oorlog bezweken vrouwen en kinderen.

In de paar weken, die ik nu in Nederland ben, heb ik gelegenheid te over gehad, om de reactie daarop bij den landgenoot te kunnen waarnemen. Het is eer regel dan uitzondering, wanneer de gemiddelde Nederlander als zijn oordeel uitspreekt, dat er nog ettelijke millioenen Duitschers voor de bijl moesten worden gebracht, eer aan de gerechtigheid zou zijn voldaan. Er zijn onder ons zelfs consequente lieden, die geen Duitscher meer in het leven kunnen laten. Oud en jong dient van de aarde te worden weggevaagd, meenen zij, voor wij zekerheid hebben, dat ons nageslacht door deze „geboren misdadigers" niet op dezelfde schaal als Himmler toepaste, zal worden mishandeld en uitgemoord. „Smoor de babies in de wieg en hang den laatsten Duitscher op", is de aansporing, die ik meer dan eens, ook van beschaafde langennooten, heb gehoord.

Ik begrijp deze reactie. Maar het laatste wat ik zou wenschen is, dat zij door dit geschrift zou worden aangewakkerd.

Men zal mij niet verdenken van pro-Duitsch-zijn en evenmin van medelijden met degenen, die voor den oorlog en zijn gruwelijken nasleep in de concentratiekampen verantwoordelijk zijn. Ik mag er aan toevoegen, dat ik ook niet tot de zachtmoedigen en al-te-snel-vergevensgezinden behoort. Welnu, ik verklaar met nadruk en overtuiging, dat op het Duitsche volk geen wraak mag worden genomen voor wat het schuim der Deutsche Natie de wereld in het algemeen, doch in niet mindere mate Deutschland heeft aangedaan.

Geen wraak!

Geen vergelding van beestachtigheden met beestachtigheden.

De schulddigen moeten worden gestraft. Onbarmhartig zwaar gestraft. Velen hebben de galg verdiend en het zou een hoon aan hun slachtoffers zijn, indien zij deze konden ontloopen. Maar hun misdaden mogen niet *gewroken* worden aan het Duitsche volk. Het draagt collectieve verantwoordelijkheid voor wat zijn Nazi-leiding aanstichtte. Het is niet anders dan rechtvaardig, wanneer het er voor boet. Bij het Duitsche volk moet schuldbesef worden gewekt. Het moet tot een menschwaardig peil worden opgevoed. Het moet werken om een deel der materiele schade in de bezette landen aangericht te vergoeden. Het moet leeren zich te schamen. Maar wij moeten de verleiding weerstand bieden tot Nazi-peil af te dalen door honger of uitputting over het verslagen en vernederde Duitsche volk te brengen.

Wie moeite heeft zijn verbittering te bedwingen en de neiging voelt aan wraakgevoelens toe te geven, moge zijn bezinning hervinden, als ik hem

meedeel, dat de overgrootte massa van mijn lotgenooten in Buchenwald als ik op het standpunt sta, dat het Deutsche volk aan den wederopbouw der bezette landen moet meewerken, bij den wederopbouw van het eigen land moet worden gesteund en dat wij het als een persoonlijk vernedering zouden gevoelen, wanneer wij het Deutsche volk slachtoffer maakten van gevoelens en methoden, die het Nazi-gespuis hebben bezielde en uitgedacht.

Men denke toch niet gering over wat het Deutsche volk te lijden had en geleden heeft.

Op de thuisreis zijn wij heel wat Deutsche steden en dorpen doorgekomen. De laatste zijn voor het meerendeel niet gehavend; de steden zijn platgebrand. De bevolking is er voor het meerendeel uit verdreven en hokt in kleine huisjes met grootte families op het platteland. Van degenen, die nu in de kracht van hun leven zijn, zullen er honderdduizenden en honderdduizenden niet in een eigen woning sterven.

Er is bijna geen Deutsche familie, die van rouw verschoond is gebleven. Geschat wordt, dat de slagvelden en de bombardementen 15 à 20 miljoen Deutsche mannen, vrouwen en kinderen het leven hebben gekost.

De miljoenen krijgsgevangenen, waarvan de meesten 3, 4 of 5 jaar van huis zijn, blijven voorloopig in Engeland, Rusland of Frankrijk, waar zij nog jarenlang zullen worden vastgehouden om aan den wederopbouw te werken.

Er wordt in Deutschland en door Duitschers, die van hun gezin gescheiden zijn, geleden. Onverdiend is dit lijden niet. Maar het is zineloos om te doen, of dit lijden niets beteekent en alsof daar nog schepels vol leed op moet worden gestapeld om de misdaden van Hitler en de medeverantwoordelijkheid der Duitschers, die hem aan het bewind hielpen of hoopen, dat hij erin zou slagen de wereldheerschappij van den Mof voor duizend jaar te verzekeren, aan het Deutsche volk te wreken.

Het moet worden gereclasseerd.

De gemiddelde Duitser zal met Deutsche vrijmoedigheid betoogen, dat wat hij onder de humane bezetting door de geallieerde legers ondergaat, al erg genoeg is.

Hij vergeet — maar het moet hem worden bewustgemaakt, zoodat hij het nooit meer vergeet — dat hij mede verantwoordelijk is voor den tweeden wereldoorlog en dat Hitler voornamelijk bij hem in ongenade is gevallen, doordat hij faalde.

Ware Hitler geslaagd, hij zou voor meer dan 90 % van het Deutsche volk de grootte en onvergetelijke held zijn geworden, wiens nagedachtenis nog door generaties van Duitschers in eere zou worden gehouden.

Na zes jaren van Nazi-propaganda dacht het Duitsche volk in het algemeen met nog grooter lichtzinnigheid dan vroeger over den oorlog. Reeds bij Hitlers komst aan het bewind was het voor een belangrijk deel volkomen rijp voor de overtuiging, dat de „onverdiende" schande van Versailles met bloed moest worden uitgewischt.

Hoe zeer de gedachte aan Duitschlands macht in Duitschland leefde, hebben wij zelfs kunnen ervaren uit de gedragingen van de Duitsche joden, die hier een toevlucht vonden.

Ook voor wie aan deze manie ontsnapte, was het toch onmogelijk iets wezenlijks tegen de oorlogsvoorbereiding en de politiek, die den oorlog onvermijdelijk maakte, te veranderen. Wij, in de concentratiekampen, hebben aan den lijve ondervonden, wat de Nazi's met de knoet konden bereiken. Ook wij hebben ons als Nazi-slaven gedragen. Wij denken er met huivering en, laat ik het ronduit bekennen, met eenige schaamte aan terug. Maar het andere alternatief was een weinig zachtzinnige dood. Deze dood heeft de vredelievende en democratisch gezinde elementen in Duitschland zes jaar vóór 1939 boven het hoofd gehangen. Het Damocles-zwaard daalde neer bij de geringste onvoorzichtigheid, dikwijls de zwakste uiting van afkeuring onder vrienden of zelfs in de familie. Wie zich van het „Heil Hitler!" onthield, was verdacht en verdacht-zijn was levensgevaarlijk.

De Duitsche mentaliteit heeft er het hare toe bijgedragen om onder den Nazi-knoet de gezindheid van het Duitsche volk te misvormen. Het heeft er al bitter voor geleden en het zal er nog meer onder lijden, ook als het zijn gerechte straf, op humane wijze toegepast, moet ondergaan.

De geallieerde bezetting zal er geen verheffende resultaten mee bereiken, als het aan de gerechtvaardigde hardheid nog kwellende maatregelen toevoegt.

De menschheid in het algemeen is er meer mee gediend als de Duitsche jeugd herschoold wordt en het Duitsche kind een andere opvoeding krijgt, die in het teken der humaniteit staat; als het Duitsche volk bij de film, uit zijn kranten en litteratuur tegenover de gruwelen wordt geplaatst, die onder zijn medeverantwoordelijkheid in nagenoeg alle Europeesche landen zijn gepleegd.

„Das verdanken wir unserem Führer" moet het etiket zijn, waaronder alle filmvoorstellingen, radio en drukwerk, die het verleden in het schelle licht plaatsen, onder Duitsche oogen verschijnen.

Zoo denken er ook de leidende mannen over, die op de belangrijkste posten stonden bij het werk der Europeesche verlossing. Het is vóór de bevrijding met nadruk beweerd en het bleek na de bevrijding, dat men woord zal houden, de politiek der Geallieerden in Duitschland zal niet gericht zijn op de vernietiging of knechting van het Duitsch volk.

Met instemming nam ik kennis van het betoog van den voorzitter van het Britsche Vakverbond voor de noodzakelijkheid tot herstel van de Duitsche vakbeweging. Een gezuiverde vakbeweging, hopen wij.

„Wat onze gevoelens ook mogen zijn,” zoo verklaarde hij, „ten opzichte van de gruwelen, die de Duitsche leiders hebben bedreven en zelfs ten opzichte van de massa van het Duitsche volk, wij moeten de Duitsche arbeiders helpen hun vakvereeningen te herstellen, niet alleen in hun, maar ook in ons belang. Anders zullen de Duitsche arbeiders niet alleen door Duitsche kapitalisten worden geëxploiteerd, maar zullen zij eveneens door Britsche kapitalisten worden gebruikt als een middel om onzen levensstandaard omlaag te drukken.”

Zouden degenen onder ons, die door hun temperament te zeer worden overheerscht, ook deze zijde van het geval eens ernstig onder het oog willen zien?

Ook onder de Russische bezetting zijn de maatregelen gericht op een verheffing tot Europeesch peil, niet op een vernedering en exploitatie van het Duitsche volk. Zij tracht het cultureele leven te doen terugkeeren. De beroemde acteur Heinrich George ontving opdracht om weer in het Schiller-Theater te Berlijn met zijn voorstellingen te beginnen. De Russen gebruiken duizenden tolken voor het contact met de Berlijnsche bevolking, die zij veel vriendelijker behandelen dan de Amerikanen in hun districten. Zoo wordt ons in het „A.P.-Wereldnieuws” van 2 Juni gemeld.

„Er is, heet het verder, een opmerkelijk verschil tusschen eenerzijds de Engelsche en de Amerikaansche en anderzijds de Russische propaganda in Duitschland. Niet zoozeer wat inhoud als wat techniek betreft. De door de Russen gecontroleerde Berlijnsche radio maakt onderscheid tusschen bepaalde Duitschers en biedt het Duitsche volk een zeker perspectief, terwijl de radio in West-Duitschland voortdurend spreekt van harde tijden, die nog voor den boeg staan.”

In „Het Parool” van 11 Juni wordt bericht, dat Generaal Zjoeikov alle organisaties, wier doel is de volledige vernietiging van het Nazi-regime en de schepping van een basis voor democratische en burgerlijke vrijheden in Duitschland vrijheid van beweging heeft gegeven. „Verbroederen” mogen de Russische soldaten zich niet.

Van een herstel der politieke bedrijvigheid is in de Westelijke Zone nog geen sprake.

Willen de voorstanders van de harde hand de politieke gevolgen van een tegenstelling tusschen de behandeling door de geciviliseerde hoofdmachten van het Westen en die van de Oostelijke grootmacht ook eens in hun calculatie opnemen?

Men verlieze het door Stafford Cripps terecht gevreesde „antagonisme”

en de voorspelling van „een periode van vrede” door Generaal Pronin ook niet uit het oog bij de mededeeling, die „Het Parool” 11 Juni aan Ass. Press ontleent, dat de Berlijners onder Russisch regime beter gevoed worden dan door de Nazi's. De levensmiddelenprijzen in Berlijn zouden laag zijn, en de rantsoenen groot. Die van een arbeider belast met zwaar werk, bestaat uit: dagelijks 600 gram brood, 400 gram aardappelen, 80 gram gort, 100 gram vleesch,, 30 gram vet, 25 gram suiker; één keer in de maand: 100 gram echte koffie, 100 gram surrogaatkoffie, 200 gram thee en 200 gram zout. En dit gebeurt in een tijd van schaarschte! Over een jaar zal men nog wat anders beleven.

De bezetters in het Westen zullen vroeg of laat dit Russische voorbeeld, waar ook wij in Holland niet volledig aan toe zijn, hoe bevrijd en overwinnaar-achtig wij ons ook voelen, moeten volgen. Zou men trachten ons naar het lager levenspeil van den heer Trip te voeren, dan hoeft het niet lang te duren of de Nederlanders zien reikhalzend uit naar de Russische vleeschpotten.

Annexionisten en hardhandige wrekers moesten toch eens probeeren een paar eventualiteiten meer in aanmerking te nemen dan zij tot nu toe overzagen

Ik heb over Buchenwald geschreven om de afschuw van het Nazi-regime een welgefundeerde en feitelijke basis te geven. Vooral ook, omdat wij, overlevenden, aan de nagedachtenis der duizenden die wij achterlieten, een getuigenis verplicht zijn.

Ik heb niet geschreven om de tegenstelling tusschen het Duitsche volk en het Nederlandsche te verscherpen, gevoelens van wraak en vergelding te voeden.

Daarvoor heb ik aangevoerd gronden van humaniteit, die door de groote meerderheid van mijn medegevangenen in Buchenwald, die niet tot de slechte Nederlanders, niet tot de slijmerige karakters en niet tot de zachtzinnigen behooren, worden gedeeld. Voor degenen, die niet hoog genoeg staan om ons standpunt te deelen, heb ik er wat aan toegevoegd, dat mogelijk tot hun verstand spreekt.

Indien dit schriftuur tot iets anders zou bijdragen, dan tot de overtuiging, dat schuldigen moeten worden gestraft, maar dat het Duitsche volk niet mag verschooieren en in dit volk de gezindheid om in vrede met zijn burens te leven niet mag worden verzwakt, dan zou het mij spijten als aanklager van het Nazi-regime te zijn opgetreden.

In Duitschland moet in hoofdzaak beschavingswerk, geen beuisswerk worden gedaan.

Uitgave:
„NIEUWE WIEKEN”

Lutmastraat 167 — Amsterdam-Zuid — Telefoon 28876 - 26755